

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VII. Річник

ЧИСЛО 12

ГРУДЕНЬ

1935

Школа Підстаршин І. піхотного полку У. Г. А.

ПІХОТИНЕЦЬ

Душа відділилась від тіла
Ще там, на майдані міським.
Врочиста така, білокрила,
Літає і веться над ним.

А тіло, струнке і спокійне,
Ступає в холодних рядах.
Довіку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.

І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулемет,
Стискає гарячу рушницю
І вперто повзе наперед.

(Зі збірки: Рінь).

За легенду 29-го квітня!

Написав: І. С.

В січні 1928 р. 5-тий гурток (званий „водним“) Уладу Українських Старших Пластунів у Львові одержав назву „10 курінь У. У. С. П. „Чорноморці“. Коли члени-пластуни цього куріня рішили так назвати свою частину, то тим вони хотіли підчеркнути, що їхнім завданням буде поширити та поглибити культ українського моря. Вони все і всюди мали пригадувати українському громадянству про те, яке велике значіння мало для княжої України-Руси — Руське море, чим було для України в козацькій добі — Козацьке море, та яке значіння повинно було мати для нас Чорне море в 1917 — 20 рр.

Вони розуміли, що коли не будеться поглиблювати культу моря серед нашого громадянства, а головню серед молоді — то може історія повторитися і може прийти другий берестейський мир, де українська делегація відреклася Криму — цього вікна України у широкий світ.

„Чорноморці“ здавали собі справу, що справа не така легка і тому, щоби досягнути своєї цілі, працю розложили на етапи.

Щоби історія не повторилася, треба викликати замилювання до мореплавання. Колиж моря нема, треба обмежатися до опанування плавби по наших ріках, треба добре пізнати красу та емоцію водного спорту. Тому влаштовувано водні пластові табори та водні прогульки. Ніде правди діти, тоді ще навіть серед пластуництва не всі розуміли значіння водного спорту, як передумову мореплавання. Коли хто тим „бавився“ то тільки „для фасону“. На однім пластовім зїзді виринула думка створити окремий Водний Улад — то тоді „витагнуто“ такі аргументи, що в таким разі треба створити шевський, кравецький Улад і інші. Очевидно — нині ті аргументи самим їх авторам видаються смішними.

Але з часом те перевелось і з того часу починається повільна але систематична організація українського водного спорту.

В 1930 розв'язано Український Пластовий Улад. Хоч У. П. У. розв'язано, та ідея поглиблення культу українського моря — як кожда ідея — не замерла.

Як культ боротьби за Українські Землі ми оперли на історії останньої нашої визвольної війни, на легенді Маківки, Лисоні, Чорткова, Крут, Базару, так культ боротьби за українське море треба було оперти на історії Української Фльоти з 1917 — 20 рр. та на легенді 29 квітня.

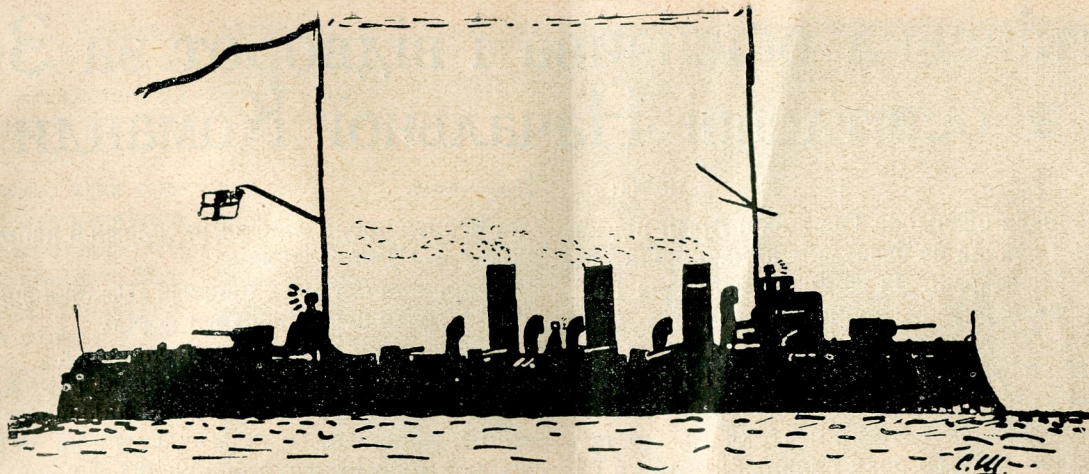
Тому приходять до голосу старшини Української Фльоти, які своїми нечисленними але будучими споминами поширюють культ українського моря.

Як наслідок цього — можемо запримітити, що від двох-трьох літ по містах, а то і селах в місяці квітні відбуваються реферати або академії з приводу Свята чи Дня Українського Моря. Зновуж Старшина „Сокола-Батька“ припоручила своїм клітинам, що займаються водним спортом, уживати на човнах, каюках прапорця, який вказує, що автор проекту брав зразок з прапору української військової фльоти, прийнятого Гетьманом в 1918 р.

Всетаки в нас ще не повсталала легенда 29 квітня. День 29 квітня, себто річницю піднесення українського державного прапору на чорноморській фльоті, ми повинні святкувати так, як святкуємо інші наші національні свята: „22 січня“, „Крути“, „Базар“, „1. листопад“ і ін. Перед в тому повинна вести укр. преса. В той день українські часописи повинні посвятити стільки місця історії української фльоти, як це роблять в днях вище вчислених національних свят.

Тимчасом пригляньмося, як воно на ділі.

Перший раз після дванадцятьлітньої мовчанки, в галицькій пресі про 29 квітня заговорила „Неділя“ в першій травневій числі за 1930 р. Правда від того часу вже частіше появляються менші або більші статті або згадки про річницю піднесення укр. прапорів на Чорноморській Фльоті. Безперечно найбільше місця історії української фльоти присвячує „Літопис Червоної Калини“, якого ч. 4. за квітень 1932 р. було так би сказати спеціально посвячене тій річниці. Від того числа систематично появляються статті з тої ділянки головню б. това-

КРЕЙСЕР «ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА» З «ПАМ'ЯТЬ МЕРКУРІЯ» І МІНІ «КОМІНТЕРН»

1904/1921 р. 7020 тон, 23 вузла, мав 12-6" гармати і 12-75 мм. а тіпер
14-130 мм, 4-75 мм крати аеропіляни, 2 кулемсти, 2 підводні міни
апаратни і 510 сол. екіпажу.

риша Морського Міністра У. Н. Р. лейтнанта С. Шрамченка*).

Наскільки мені відомо, то про ту річницю до тепер один раз згадало в новинках „Діло“, раз „Новий Час“, „Золочівське Слово“; „Христос Наша Сила“; „Студентський Шлях“; „Юні Друзі“; „Вісті“; „Дажбог“ і чи не „Коломийські Вісті“. Дві згадки було в „Українським Голосі“, „Вогнях“, „Українським Юнацтві“.

От вам і все!

Те саме можна сказати про календарі наших національних свят, які обов'язково знайдете в кожному календарі: Свята піднесення українського державного прапору на чорноморській флоті там нема.

Ало чому в У. З. Е. нема згадки про полки морської піхоти? (Славний т. з. „І-ий Гуцульський полк морської піхоти“).

Тут треба підчеркнути, що відносно найбільше місця присвятила річниці 29 квітня націоналістична преса („Укр. Голос“, „Вісті“, „Студентський Шлях“, „Дажбог“) (1935 р.) та преса для молоді („Вогні“, „Юні друзі“, „Українське Юнацтво“). Приміром ч. 5. „Дажбога“ з 30. IV. 1935. обіймає: коротку статтю з історії української флотії від княжих часів до Бізerti; „Із морських поезій“ — О. Влизька; „Із кримських сонетів“ — О. Вишні.

Коли тут пишу тих кілька рядків про поширення та поглиблення культу Українського Моря, то тільки тому, що львина частина нашого громадянства

не знає історії української флотії від княжих часів, а дуже мало знає про нашу флотію з 1917/20 років.

Зрештою нічо дивного, бо ще недавно так було з історією боїв під Крутами, Базарем і щойно за останніх кілька літ ті сторінки історії останніх наших визвольних змагань сяк так висвітлено та втягнуто в календар наших національних свят. Коли повсталала легенда УСС-ів, а з ними Маківки і Лисони, коли росте і кріпшає легенда Крут і Базару — тепер черга на 29 квітня.

Ходили колись походами через Руське море українські князі зі своїми дружинниками, та на знак побіди прибивали свої щити на воротах Царгороду. Бушували по Козацькому Морю на своїх чайках, під малиновими прапорами, чубаті козаки-Запорожці. Різали плесо Чорного Моря сталеві кадовби кораблів-велитнів Української Чорноморської Флотії під жовто-блакитними прапорами.

Нехай синтезою тих походів стане легенда 29 квітня.

***

Щоби та легенда повсталала, треба громадянству дати популярну історію укр. мореплавання від найдавніших часів до Бізerti.

Щоби та легенда кріпшала, треба тому громадянству показати пам'ятки, які відносяться хочби до історії флотії з 1917/20 рр. Знаємо, який успіх і який виховуючий вплив мала вистава пам'яток У. С. С. Напевно такі самі успіхи мала би вистава пам'яток зв'язаних з історією української флотії. Слід би про те подумати та почати належну підготову.

* Богато місця історії української флотії посвячує теж воєнно-літературний журнал „Табір“.

Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди

Подав: Євген Яворіський.

Т. зв. червенева офензива Галицької Армії під командою ген. Грекова це безсумнівно найкраща сторінка історії цієї Армії. За Збручем записала Г. А. ще одну дуже гарну і геройську сторінку своєї історії — бій з большевиками і здобуття Києва 31-о серпня 1919-го року. Та хоч день 31-го серпня 1919-го року це день один з найвеличніших і незабутніх для Галицької Армії, всетаки те, що трапилось в червні 1919-го року Галицькій Армії в Галичині — є ще величавіше, ще світліше і ще цінніше, бо воно трапилось не як природній наслідок дотеперішніх подій — як це було з Києвом, що мусів попасти в руки Галицької Армії по послідовній поразці і беззастережному розгромі большевиків від першої хвилини їхньої стрічі з Г. А. — але як **нежданний і нагальний вияв моральних сил, що лежали в основі душі української галицької збройної сили.**

Бож як це назвати, що знесилена Г. А. і переможена тричі сильнішим ворогом, без зброї і без набоїв — проганяє ворога зпід Чорткова — Вигнанки і зпід Копичинець аж геть далеко майже під самий Львів? Чи не є це доказ сили народу, що бачить потребу виявити цю свою силу? Що потім наступили події з 17-го липня, було самозрозуміло: червенева офензива була запізна і була безвиглядна в самому зародку; народ повинен був напружити сили ще перших днів боїв у Львові і під Львовом! Цього він не зробив — і тому мусів відчути наслідки прогайнованих тоді можливостей.

Відворот за Збруч мусів наступити вкінці, бо не було найважливішого: муніції. Вона лежала в вагонах аж в Лавочному. Та до Лавочного Г. А. не дійшла.

Про т. зв. червенева офензиву Г. А. писали вже деякі її учасники і подавали про неї менший, чи більший фактичний матеріал. Синтетично зібрані про неї дані Антоном Крезубом в його книжці, виданій „Червоною Калиною“ під наголовком: „Нарис історії українсько-польської війни 1918—1919“, Львів — 1933.

На цьому місці бажаю подати до загального відома записки Начальної Команди Галицької Армії з того часу (від 7-го червня — 17-го липня 1919-го року), що їх маю перед собою під назвою „Денник Начальної Команди Галицької Армії“. Це дуже цінні записки, хоч подекуди вони не зовсім вірні, бо вони, як це можна відчути, спіралися на не завжди зовсім точних звідомленнях частин з фронту до Начальної Команди. Та назагал — це таки історичний документ — основа історії того часу.

В „Деннику Начальної Команди Галицької Армії“ кажесться про ці часи таке:

„1919-ий рік.

7-го червня. Останній день перед офензивою. Ворог зробив сильнішими силами наступ з Чорткова

на Ягольницю, а слабшими силами в напрямі Шманківці — Шманьківчики.

Ворожий наступ в напрямі Шманьківчик відбито. В Ягольницю втиснувся ворог.

Вдорожено наступ на Ягольницю.

8-го червня. Вчорашні сильні ворожі сили, що втиснулися до Шманьківчик і далше через Ягольницю, відкинено в протинаступі на Чортків. Три скоростріли і багато полонених в наших руках.

Сьогодні вечером узяв II-гий Корпус Чортків. Наступ I-го Корпусу в напрямі Вигнанки вдорожено. Початок 2-га година передполуднем.

Від правого крила I-го Корпусу до околиць Городниці й Хоросткова нема ворога.

В Копичинцях наступав около один ворожий курінь на Вигнанку і стиснув праве крило 10-тої Бригади на Слобідці.

Розпочато протинаступ. Початок 9-го ц. м. в 2-й годині передполуднем.

Перед II-гим, зглядно III-им Корпусом заняв ворог у невідомій силі Язловець.

Ворожу кінну стежу завважено коло фільварку Тризна, 9 км. на північний захід від Ягольниці.

9-го червня. Побитий ворог мав у Чорткові великі втрати: одна тяжка 15-центиметрова батарея гавбіц (5 гармат), одна 8-центиметрова гармата (канона), 52 скоростріли (половина російських, половина австрійських), багато крісів, 200 полонених, 60.000 набоїв піхотної муніції і много іншої муніції. (Досі зголошене).

Побитий в Чорткові ворог належить до дивізії полковника Сікорського і складається з полків 40, 13, 36 і кількох легких і тяжких батарей.

Решта ворога в відвороті в напрямі на Бучач.

Копичинці заняті около одним ворожим куренем. По одному курені польських полків 17, 18, 42 (групи ген. Александровича) стверджено в Бучачі.

Язловець і Новосілку Язловецьку заняв ворог невідомої сили.

10-го червня. Ворог стягнувся на Чортків. Сильні польські сили і польська міліція втікли з правого крила в напрямі Тереховлі. В Тернополі зголошено два ворожі полки. На основі іншої версії концентруються в Тернополі залишені ще на сході частини армії Галлера.

Зголошено два ворожі полки (поодинокі курені двох полків) в поході з Монастириськ в напрямі на Бучач.

Власний літак до Тернополя, Монастириськ і Бучача відісланий.

Румуни розвивають живу діяльність на відтинку: Устя Еписк. — Мельниця.

11-го червня. Сьогодні побили наші хоробрі війська ворога на всіх пунктах, де з ним стрінулися.

Вчора і сьогодні відкинено коло Бучача около

шість до сім ворожих куренів — частинно на Підгайці, частинно на Нижнів (полки 40, 18, 36).

II-ий Корпус взяв сьогодні рішучим наступом Бучач і заняв одною сотнею Монастирська. Взято полонених, дві гармати, чимало скорострільів; зброя й обоз здобуті.

III-ий Корпус взяв Язловець. (Там один курінь польського полку 15 з польської дивізії ген. Зелінського). 9-тий полк уланів розбитий. Його цілий обоз з харчами, чоботами і черевиками відібраний; полонені взяті, 8 скорострільів, більше число полевих кухонь й обозу здобуто.

Бригада У. С. С. прогнала два ворожі курені і відкинула на Тереховлю.

12-го червня. 3-тя польська дивізія ген. Зелінського має — як кажуть полонені — йти через Дністер на Нижнів. 4-ту польську дивізію мали звернути залізницею з Черновець до Станиславова. Початок транспорту 9-го червня. (Інша версія — спроба переходу під Хотиним).

12-го червня пополудні завважено два ворожі курені в поході з Підгаєць до Монастирськ.

Евакуовані...

Сьогодні ніччю заняв I-ий Корпус при сильній підмозі II-го Корпусу Тереховлю.

Відділи 3-ої Бригади заняли в год. 21.15 Струсів. **13-го червня.** Рештки дивізії ген. Сікорського злучилися коло Тернополя до останнього опору. Ворог стоїть з двома куренями 24-го полку на лінії Купчинці — Настасів — Чорторія, з трьома куренями 10-го полку на лінії Мишковиці — Кипячка.

В Тернополі — штаб дивізії полковника Сікорського і 12-тий полк у запасі. Крім цього — розбитий під Тереховлю 13-тий полк і сильно зменшені полки 30 і 40.

9-та Бригада заняла Скалат під рішучим провідом отамана Мартиновича і приневолила чотирьох ворожих куренів до панічного відвороту на Тернопіль. Один побитий курінь належить до 19-го полку, а другий до 12-го полку.

Перед III-им Корпусом стоять ворожі задні сторони над Золотою Липою коло Товстобаб і Задарева з 18 гарматами, 4-ма метачами мін в сильних ровках і окопах.

14-го червня. Перед I-шим Корпусом стягнув

Могили 78 старшин, підстаршин і стрільців У. Г. А., що згинали в лютневих боях за Белз в 1919 році, — а яких поховано на міському цвинтарі в Белзі.

ворог великі сили коло Тернополя і, зміцнений побитими в боях під Чортковом і Терєбовлею куренями, станув до рішучого бою.

В самих Бережанах є слабкий ворог. Він просив телефоном помочі.

Ворог держить перед полудневою групою III-го Корпусу малий причілок на північ і північний захід Нижнева; перед північною групою задніми сторожами Золоту Липу.

В боях коло Монастириськ побито по три курені полків 13, 14 і 37. В районі Тернополя стверджено частини полків 13, 40, 36, 24, 10, 12, 8 й один міліційний курінь.

III-ий Корпус відкинув сьогодні ворога коло Козової на західньому березі Стрипи і заняв Товстобаби. Бій бере бажаний оборот.

Для одноцільного поведення битви під Тернополем лучиться I-ий і II-ий Корпуси в групу армії генерала Тарнавського.

15-го червня. Битва коло Тернополя вийшла в нашу користь. Сьогодні пополудні ввійшли війська 10-ої Бригади до Тернополя. Добича дуже велика. В Тернополі побиті польські полки 40, 19, 10, 12, 13, 36, 24, 8, 39 і „курінь смерті“ рйтмайстра Абрагама. Разом 14 до 20 куренів.

Поляки стягають підмогу зі Львова.

Дорога через Бережани в район Рогатин — Перемишляни по більшій часті вільна від ворога.

Перед III-им Корпусом перейшли ніччю з 14-го на 15-го червня около три ворожі курені міст коло Нижнева й є з 8-ою Бригадою на північ від моста в твердому бою.

На західньому березі Золотої Липи відкинула 11-та Бригада під проводом її рішучого команданта сотника Шльоссера ворожі сили.

Товстобаби в наших руках. Сотник Шльоссер втиснувся з частинами своєї Бригади аж до Медухи, 5 км. на північний захід від Галича.

Польський 10-ий полк приїхав залізницею до Бережан і звідси вдарив у боях одного власного дєташма аж в околицю Мужилова, 5 км. на північний захід від Підгайців. Частини 2-ої Бригади відкинули його на Литятин.

Пробоевий курінь II-го Корпусу стоїть в бою коло Саранчуків, 8 км. на полудне від Бережан, з одним куренем польського 10-го полку.

Групу армії ген. Тарнавського розв'язується з 16. ц. м. I-ий і II-ий Корпуси оперують знову самі для себе.

16-го червня. Побитий ворог відійшов в неладі з головною силою на Броди, частинно на Львів і Збараж.

Ворожий 10-ий полк і панцирний поїзд, що наступали в напрямі Підгайців, стягнені; 10-тий полк залізничним транспортом.

Ворожий причілок на північ Нижнева заняли війська III-го Корпусу по дводенному, незвичайно прикрому бою.

8-ма Бригада відзначилася передусім у ручному бою.

Власний поїзд наступав дуже успішно.

I-ий Корпус осягнув 6-ою Бригадою Озірну, го-

ловною силою район Глубічок Великий і йде групою Мартиновича через Збараж на Заліжжа.

II-ий Корпус зібрав головну силу коло Козової.

III-ий Корпус стоїть 11-тою Бригадою коло Галича, 8-мою коло Нижнева, а 2-гою коло Підгаєць.

17-го червня. Два щойно прибувші ворожі полки заняли лінію Зборів — Яцківці, 13 км. на північний схід від Зборова. Стоячого коло Білоголов, 5 км. на полудневий захід від Заліжжа, ворога відкинула сьогодні ніччю 10-та Бригада через Олів (13 км. на північний схід від Зборова). Олів занятий 10-ою Бригадою, що вдаряє дальше на зади ворога.

Коло Бережан заняв ворог 5 чи 6-ма куренями західний беріг Цєнівки.

В Конюхові і в Хороброві, 20 км. на північний схід від Бережан, стоїть по одному ворожому курені.

11-та Бригада відбила один ворожий наступ на Медуху, що є на північний схід від Галича.

Ворог побудував коло Болшівців на північ від Галича міст через Гнилу Липу і вечором його знову спалив.

Ворог евакуує Станиславів до Калуша. Станиславів вільний від польських військ. В Товмачі і в Озерянах польські міліції.

18-го червня. I-ий Корпус взяв Зборів окружним наступом з півночі. Передусім 10-ий Бригаді належить повне признание за її рішучу і зручну поставу й поведінку.

Зголошено зі Львова незначні ворожі скріплення в напрямі Бережан.

На північ залізничного шляху Красне — Тернопіль оперує польська львівська дивізія ген. Єнджейовського. До неї належать полки 5 і 38. 4-ий полк, що також належить до цієї дивізії, підлягав полковникові Сікорському, що з розбитками своєї старої дивізії (полки 12, 13, 36, 40) стоїть на полудне від названої лінії.

До дивізії Сікорського належать крім цього два курені познанського 24-го полку, що вже були в боях.

Ворог боронить завзято Бережан, але стоїть перед упадком.

Там зголошено свіжі полки 6, 7 і 8.

Перед III-им Корпусом стоїть 3-та польська дивізія ген. Зелінського. Сконстатовано там полки 10, 13, 14 і 9-ий полк кінноти. Крім цього рештки 4-ої польської дивізії (полки 18 і 37, один курінь 10-го полку й один познанський пробоевий курінь), що разом коло Нижнева потерпіли великі втрати.

19-го червня. Ворог держить около 20-ма новими куренями Бережани і робить зрезигновані протиудари.

На полудневому крилі шаліє бій за місцевості Ольховець і Посухів.

Дальше держить ворог дворець Плугов — Славна — фільварок Злобу — Махнівці — висоту Торгів — Рогатин — Поморяни — Коропець 19-тим і 24-им полками.

Перед III-им Корпусом стягає ворог, як звідомляють розвідчики, на полудне від Коропця на Дністрі коло Вістрі около 2.000 людей.

Перед I-им Корпусом вертаються побиті під Тернополем частини ворога на Броди.

20-го червня. Битва коло Бережан ще сьогодні нічно рішиться в нашу користь.

Перед I-им Корпусом зібрався ворог в силі одної дивізії.

Ворог заняв там лінію Пługів — дворець Пługів — Нуще. Зміцнення зголошені з Золочева.

Перепельники, Манаєву, Гиндаву заняла сьогодні 20-го червня ввечері 10-та Бригада.

Перед 9-тою Бригадою окопався ворог (4. і 5 полки) на лінії Неміч — Підкамінь — Лютовиська.

11-та Бригада відкинула і розігнала сьогодні коло Липиці Долішньої (в долині Нараївки) один курінь 9-го полку, один курінь 11-го полку, два курені 13-го полку, один курінь 14-го полку, три курені 20-го полку й уланський 13-тий полк.

21-го червня. Головна сила побитого під Бережанами ворога стягнулася на Стратин і Рогатин.

Здається — його обоз відійшов день передше через Нараїв-місто.

Переслідування деташинами вдержано.

Перед I-им Корпусом тримає коло одна ворожа дивізія Пługів, Івачів, Нуще і Кругів.

Перед III-им Корпусом заняв ворог західній беріг Нараївки і Дністер аж до Незвиськ. Здається, його сила є коло Галича.

I-ий Корпус заняв сьогодні Підкамінь, Шишківці, Звижин (на полудневий захід від Підкаменя) і дворець Пługів.

Коло Манаєва відбито два ворожі наступи і взято в протинаступі Лукавець.

10-та і 5-та Бригади стоять з ворогом у бою.

II-ий Корпус продовжує переслідувати ворога і йде вперед відповідно до диспозиції для 21-го червня.

11-та Бригада III-го Корпусу вдарила на Рогатин.

2-га Бригада зібралася до удару на Бурштин коло Свистільник.

22-го червня. I-ий Корпус заняв сьогодні Золочів. Перед II-им Корпусом ворог пішов на Гнилу Липу й організує там лінію опору для оборони Львова.

В Дунаєві стояла аж до сьогодні пополудні ворожа задня сторожа.

Ворог заняв Гнилу Липу, Фірлеїв, Клещівку, Підгороддя і Пуків, на схід від Рогатина.

Перед фронтом III-го Корпусу йде ворог через Бурштин на захід.

Здовж Дністра без змін.

23-го червня. Перед фронтом I-го Корпусу відійшов ворог на захід і північний захід. Броди аж на кінні стежі вільні від ворога.

В Ляцькім стягається сильніші стежі.

Перед II-им Корпусом заняв ворог лінію Вільшаниця — Новосілки — Трудовач — висота 404 на захід від Гологір — Зашків (на полудневий схід від Гологір) — висота 403, Висока, на полудне від Гологір — Линівці — Виписки — Брикінь — Волків.

Сильніші сили ворога держать західній беріг Гнилої Липи від Перемишлян аж на захід до Фірлеєва.

На захід від Підгороддя перейшов власний де-

ташма Гнилу Липу та відкинув один ворожий курінь.

На захід від Рогатина і коло Бурштина відкинено ворога.

24-го червня. Перед I-им і II-им Корпусами заняв ворог лінію Ожидів (на залізничному шляху Львів — Броди) на схід від Красного — Соболівку — Скваряву — Вільшаницю — висоту на захід висоти 404 (на захід Гологір) — висоту 422 — Пленіків — Виписки — Брикінь — Волків — Гнилу Липу аж до Фірлеєва — около тридцяти (30) куренями полків: 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 20, 24, 28, 29, 36, 40, 41 і сильною артилерією (також середній калібр).

4-та Бригада заняла сьогодні Гологору, висоту 404, на захід відси і висоту 418 — Лису та рішучим наступом здобула одну гармату і 5 скорострільів та взяла полонених.

2-га і 11-та Бригади відкинули ворога через потік Свірж. Передусім 11-та Бригада відзначилася в рукопашному бою на кольби і багнети. В районі Бродів ворога нема.

25-го червня. Загальне положення ворога незмінене. I-ий Корпус відбив сьогодні ворожий наступ в напрямі Зборова і протинаступом заняв Ожидів і Белзець, здобув один панцирний поїзд і два вагони піхотної муніції.

III-ий Корпус відбив сильний ворожий протинаступ на Рогатин і знову заняв місцевості: Руду і Черче, на північний захід від Рогатина.

2-га Бригада заняла Явці, Васючин, Підмихайлівці, Журів, Чернів і Букачівці. 8-а Бригада прибула до Рогатина.

26-го червня. Положення ворога перед I-м і II-м Корпусами незмінене.

Перед III-им Корпусом стверджено, згідно зголошено частини польських полків: 9, 14, 18, 20, 25, 28, 29, 32 і два легіонові полки.

Район на полудне від Дністра не є ще дальше в достаточний спосіб вияснений.

Особливу увагу треба звернути на околицю: Нижнів — Маріямпіль — Галич.

Одна версія каже, що ворог стягає все з цього району; інша версія — що він стягає значніші сили для ведення офензиви.

Начальна Команда оцінює його в найбільше 2.000 людей.

27-го червня. Белзець занятий. Висота 404 на захід Гологір втрачена. Зрештою без змін.

28-го червня. Ворог осягнув сильним ударом на Бережани район Нараїв. Рівночасно він примусив сильними наступами на I-ий і II-ий Корпуси армію до відвороту.

29-го червня. Перед фронтом I-го Корпусу сконстатовано польський 11-тий полк в поході з Тростянця в напрямі Перепельники. Один ворожий курінь осягнув Пługів. Дві ескадрони стоять коло Плєснєн. 3.000 стрільців війська Галлера стоять в районі Поморяни зі стежами коло Грабїжної і Ланчиківців, на схід відси.

Ворог увійшов сьогодні 29-го червня слабими відділами до Бережан й осягнув розвідчими відді-

лами залізничу стацію Потутори, Шибалин і Жолнівку.

Одна ворожа кольона втиснулась через Болшівці в напрямі на схід і звела там з 14-ою Бригадою бій.

Коло Нижнева отворив ворог сьогодні чотирнадцяти (14) гарматами вогонь і готується перейти Дністер.

Також коло Коропця і в районі Золотого Потока є позначки спроб переходу.

Коло Ольші уставлено три батерії на позиції. Ворожі війська незначними силами пересунулися туди з Товмача.

30-го червня. Загально не переступив ворог ніде Золотої Липи. Стежі і розвідочні відділи відкинени. Ворожу спробу переходу коло Нижнева відкинено.

1-го липня. Ворог йде сильнішими силами в напрямі I-го Корпусу з Бродів, що їх заняли, і з Плугова через Зборів й Озірну.

Головна сила ворога (дивізії Єнджейовського і Сікорського, кілька куренів Галлера і батерії) в районі Підкамінь — Зборів — Озірна. Група полк. Павлика (6—8 куренів, 200—300 кавалеристів, 4 легкі й 1 тяжка батерії) в районі Бережани — Козова.

В районі Усте Зелене — Товстобаби около два ворожі полки та дещо кінноти й артилерії.

На полудне Дністра лише слаба кіннота та скоростріл.

2-го липня. Деташма і розвідочні відділи ворога на всіх відтинках відкинено.

3-го липня до 15-го липня включно нема ніяких даних.

16-го липня. Вчасним ранком дня 16-го липня проломилися поляки на відтинку 11-ої Бригади під Чортковом. III-тий Корпус не мав змоги ставити успішного опору ворогові. На I-ий і II-ий Корпуси наступали поляки також. Ситуація вимагала скорого і рішучого ділання. Рішення запало: „Скоро за Збруч“. Попереднього дня відбулася в Начальній Команді конференція Головного Отамана С. Петлюри, членів Директорії, Диктатора Е. Петрушевича, генерала М. Тарнавського і полковника А. Шаманека. Ще 14-го липня вислано до поляків делегацію в складі отамана С. Шухевича, сотника

Луцького і сотника Гузара з пропозиціями перемиря. Та здержати походу поляків — не було найменшої надії. Вечором 15-го липня видано наказ для загального відвороту за Збруч. Відворот фактично зачався дня 16-го липня 1919-го року.

Відповідно до наказу (тут. ч. оп. 3986) мали Корпуси осягнути найближчі цілі дня 16-го липня 1919-го року:

I-ий Корпус район — Васильківці — Глушеньке, одна Бригада Трибухівці. 18-ту Бригаду треба було віддати II-ому Корпусові. Штаб у Суходолі.

II-ий Корпус за річку Неславу у відтинок Глинківці. Штаб у Скалі.

III-ий Корпус також за Неславу у відтинку Козачина до Дністра. Штаб — Іване Пусте.

Начальна Команда переїхала ранком 16-го липня до Камянця на Поділлі.

17-го липня. Для самого переходу через Збруч, що припадає на 17-го липня, було назначено для:

— I-го Корпусу район на півночі аж до Сокиринця з переходом коло Гусятина.

— II-го Корпусу — відси на південь аж до Підфилипа з переходом коло Скали.

— III-го Корпусу — відси аж до Дністра, з переходом коло Ніври і Кудринця.

II-ий і III-ий Корпуси перейшли переважно відповідно до пляну й осягнули поставлені їм на день 17-го липня цілі, а це: II-ий Корпус район Маріанівка — Оринин (Штаб в Оринині), III-ий Корпус Фридрівці — Княгинин (Штаб в Забинцях). I-ий Корпус під сильним натиском ворога переходив без пляну, а Начальна Команда цілий час цілком не мала з ним звязку. Були навіть тривожні чутки, що частини I-го Корпусу, відтяти поляками, під проводом полковника О. Микитки получилися з большевиками. Ця вістка виявилася пізніше, розуміється, неправдивою.

Дня 17-го липня не було вже ніякої частини Галицької Армії на правому березі Збруча. Ніде майже не вспіли ще поляки досягнути наших частин, тільки коло Гусятина перейшли цього дня около три польські курені Збруч. Це спонукало пересунути Галицьку Армію ще більше на схід, а дальше навіть перевести її в район на схід від Камянця, щоб могла вона там відпочати“.

16 місяців у рядах київських Січових Стрільців

(1918—1919).

Написав: *Іван Вислоцький.*

Докінчення.

ДИРЕКТОРІЯ.

Київ — Кремянець.

У Києві в штабі „Осадного Корпусу С. С.“ пройшов я перед рядом старшин, від адютанта, котрим був здається сотн. Стронціцький аж до шефа штабу, полк. А. Мельника. Вкінці опинився при столі полк. Коновальця. Полк. Коновалець казав собі зложити точний писемний звіт і з тим явитися на другий день у нього, що я і виконав.

В балачках з деякими старшинами штабу я довідався, що моє нове приділення не є ще нікому знане, що це резервував собі сам полк. Коновалець. Мене тоді дуже кортіло зголосити мою військову спеціальність, себто вишколення у розвідці і я рішив придивитися, хто цею службою в штабі Осадного Корпусу кермує. Побачив: сотн. Чайковського і сотн. Чижа. Тимчасово я рішився дальше держати в тайні мою військову спеціальність.

При другім звіті у полк. Коновальця дістав я приділення до „Східньо-Галицької Бригади“ на команданта підстаршинської школи, куди я взяв зі собою мого молодшого старшину хор. Гриця Смекалюка.

„Східньо-Галицька Бригада“ — була це нова частина, яка тільки що приїхала до Києва просто з Галичини, зложена зі самих галичан, так старшин як і стрільців. Командантом був сотник, якого назвиська на жаль сьогодні вже не памятаю. Поміщена була в Бендерських касарнях. Я пішов туди. Вся бригада була одягнена в австрійські однострої, лише я зі Смекалюком одинокі були в січово-стрілецьких. Принято мене трохи холодно, але я розбалакався, найшов знайомих, і леди розтаяли. Діло було в тім, що я був полк. Коновальцем призначений командантом цілобригадної підстаршинської школи, щоби підстаршин а й старшин цієї бригади вправити в січово-стрілецьку муштру, яка була зовсім відмінна від галицької (австр.) та придніпрянської (російської).

Однакож не довго довелось мені бути цим командантом. Події наспівали шаленим темпом — большевики приближалися скоро до Києва і „Східньо-Галицька Бригада“ йшла сотня за сотнею, курінь за курінем на Лівобережну Україну, на проти-большевицький фронт. Підстаршини мусіли йти зі своїми сотнями. Вкінці прийшлося і мені з рештками підстаршинської школи, силою 120—140 підстаршин, туди піти, просто в бій за Дарницю.

Хаос тоді був такий, що я не знав куди, під чію команду я йду зі сотнею. Сотня моя була прекрасна, третина, наскільки памятаю, це бувші австрійські підстаршини, решта бувші австр. вояки, яких я собі в бригаді підібрав сам до цієї підстаршинської сотні. Все з довшим боевим досвідом.

Вся сотня однаково одягнена, в сталевих австрійських шеломах, звертала на себе увагу київлян, машеруючи через цілий Київ. Добре озброєна, хлопці добірні. Це мені й розбило сотню. Одну чету взяв мені, подорозі ще в місті штаб Осадного Корпусу. Зараз за мостом через Дніпро звідкись зявився якийсь придніпрянський полковник чи отаман і просто відвоював другу чету. Жадні мої вговорювання, що це є анархія, що я маю свою боеву задачу, та що її не виконаю, коли так мені будуть сотню розбирати на вулиці — не помогли. Пішла і ця моя чета на охорону якогось штабу. В Дарниці рештки моєї сотні ще розділено щось на дві чи три часті, але хлопці за пару годин мене наїшли. Мені до сотні приділено кількадесять повстанців — з котрими я собі не міг дати ради — бачив їх лише при роздачі їди та вночі.

Над раном я дістав приказ обсадити горбок поблизь села, але большевики мене випередили. Завязався бій — повстанців моїх вже не було, чому я був дуже радий. Бій затягнувся, а я не мав скорострільв, а большевики кілька, дуже добре схованих. Просив помочи гарматним огнем — не допросився, заце сам попав під большевицький гарматній обстріл, за котрим рушила большевицька піхота, силою переважаюча в кілька разів мою сотню і прийшлося відступати, бо большевицька кіннота обійшла мене в чистім полі та з заду обстріляла з ручних кулеметів. Ніч вратувала мою сотню і так дуже проріджену. Лишилося 15—20 стрільців — решта все лягло вбитими, бо большевики ранених не брали в полон, та кіннота над раном всіх зарубала.

З цією решткою, при загальнім відвороті я стрінувся з якоюсь сотнею С. С. і прийшов назад до Києва. Однакож при відвороті я був легко в ногу ранений кулькою зі шрапнеля, пішки вже не міг іти, і сотня привезла мене до штабу Осадного Корпусу, де дістав приказ і документи відїзду до шпиталю в Тернополі. Однакож це не вдалося, бо одержав приказ полк. Коновальця з четою моєї сотні, яка зісталася на охороні Штабу Осадного Корпусу, творити охорону потягу, яким виїжджала з Києва Директорія і Штаб Осадного Корпусу. Я особисто мав їхати на паровозі цього потягу, що і виконав.

Цей потяг мав у дорозі, на щастя, лише легку катастрофу: на станції Мотовилівка наїхав і ударився зі стоячим там іншим потягом. При тім нещастю я побився, перевязка на рані зірвалася і мене в Фастові вже з паровозу знесли та помістили в санітарнім потязі, який їхав щось 3—4 дні, за який то час рана, невелика, знову зачала гоїтися.

Приїхав до Тернополя, де побув знову коротко, бо шпиталі в Тернополі були переповнені раненими і я випросив собі відсилку до Самбора. Потяг їхав лише до Дрогобича, далше до Самбора можна було їхати аж на другий день. Я рішив піти пішки — бо по дорозі була Ступниця, де жили мої родичі, батько був священником — парохом Ступниці. Що рішив то й зробив — до Ступниці дійшов якось, але тут рана загноїлася, розпухла і мене вже на возі вивезли до шпиталю в Самборі.

В Самборі шеф-лікар др. Міллер мене скоро поставив на ноги, щось за 2 тижні, та відпустив на відпустку до дому на других два тижні.

Однакож не сиділося в дома спокійно — чути було щодня ближче гарматно стрілянину — мене тягло на Україну. Десь на 3—4 дні перед кінцем відпустки каже мені батько:

— Слухай Іване, не бачили ми Тебе від 1913 до 1918 року, тепер побачили — тут тобі трохи гроша, прощайся з матір'ю і сестрами та зі мною і їдь туди — де тепер Твоє місце. — За пів години вже я був на возі — за 3—4 вже в потязі, який віз мене на схід — назад туди, куди кликав обов'язок. Ще в Самборі я довідався, що без дозволу Держ. Секретаряту Військових Справ в Станиславові не вільно військовим галичанам виїжджати з Галичини на Україну навіть до своїх частин (Одначе на Збручці сторожі не було). Прийшлося їхати до Станиславова по дозвіл, відтак через Красне на Броди до Здолбунова, звідтам під Козятин, де був в якимсь містечку за Шепетівкою штаб корпусу С. С.

Я знову зголосився в штабі корпусу, де дістав приказ їхати до Крем'янця і зголоситися в Коші С. С. у полк. Чмоли, який був командантом Коша С. С. Тут мене приділили до Пішого Вишколу (командант сотник Герчанівський) і назначено командантом „Охоронної Сотні С. С.“, яка саме формувалася.

Завданням цієї сотні було держати в Коші і околиці порядок, бо до Коша, який тоді був приміщенний у бувших російських касарнях якогось російського кінного полку в селі Білокриниця — 3—4 км від Крем'янця, мало небавом прийти кілька тисяч новобранців, мобілізованих приказом Директорії. В час мого приходу до Коша був він ще в монастирі в Крем'янці, коло соборної церкви, однак в короткім часі переселився до касарень у Білокриниці.

Знову пішла тиха, рівна але енергійна праця при організації тої сотні. Щодня прибував новий гурток стрільців-галичан та поодинокі стрільці-придніпрянці. Всі бувші вояки або австрійської або російської армії. В кількох днях зібрав я вище сотки стрільців, серед них значну кількість дібраних боеків—підстаршин. З того утворив я дві чети. Неочікувано приділено мені около 80 душ галицьких (бувших австр.) жандармів, яких галицький уряд прислав для охорони Директорії. Була це моя третя чета — найгарніша, бо всі жандарми були вибрані в Галичині, всі підстаршини. Між ними попало кількох бувших російських жандармів, свідомих українців. З розмов моїх з ними я довідався, що в околиці Крем'янця є добрих 2—4 десятки б. рос. жандармів, прихованих по селах на праці у селян, які старанно крилися зі своїм

бувшим заняттям. Рішив я їх стягнути — що надсподівано скоро і легко мені вдалося. З них утворив я четверту чету. Сотня моя виросла так до скількості вище 260 боеків. Приділено мені, як молодших старшин двох хорунжих, а це хор. Мелимуку і хор. Вендиша, обох бувших усусусів. Оба зістали командантами півсотень — по дві чети.

Хор. Мелимука, високий, стрункий мужчина, все спокійний, зрівноважений, дуже інтелігентний, був типом модерного старшини. Вендиш, дуже живий, крайно відважний, запальчивий, був типом революційного українського старшини.

Треба було цей так над міру ріжнотипний склад сотні згармонізувати. Зачались щоденні вправи на площі коло касарні і теоретична наука в касарні. Праця ця заняла мене цілковито, не замічав я, як час скоро плив.

Однакож сотня моя незабаром ще побільшилася. Приділено мені ще так зв. „качарлицьку сотню скорострільну“, зложена зі самих майже колишніх активних російських підстаршин ще довоєнної служби, свідомих українців, які всі походили зі села Качарлик і околиці. З цією сотнею, з якої я утворив окрему скорострільну чету, дістав я ще одного старшину-придніпрянця (назвисько на жаль забув), старого боевого старшину, чудового фехтового кулеметчика. Скорострільв дістав я з цим відділом 8 тяжких типу Максим, вироблених у Англії, останнього модерного моделю, 600—700 стрільв на мінуту. В короткім часі скількість скорострільв подвоїлася, що давало велику боеву огневу силу.

З тих приділень я добачував, що моя сотня не має бути „охороною“, бо така не потребує стільки скорострільв. Однакож мені приділено ще значну скількість ручних кулеметів так Ллойс-ів як і амер. Кольтів. Пішли балачки між старшинами в Коші, що ця моя сотня має бути пробоевою, на що вказувало надзвичайно сильне озброєння сотні а потверджувало умундуровання, яке я для всієї сотні дістав новісеньке і сталеві шеломи французького типу. Стан сотні був далеко понад 300 боеків.

В дуже короткім часі прийшлося мені зі сотнею сповнити першу задачу: роззброїти кінний відділ в 300—400 чоловіка „Загін отамана Біденка“, який під командою самого Біденка покинув ряди української армії з причини, що не дістали на час платні, та з погрозами, що на шаблях рознесуть Штаб Гал. Отамана, рушили впрост в напрямі цього штабу. Дорога вела через Крем'янець — попри мої касарні. Для переведення цієї задачі приділено ще панцирне тяжке авто, та підстаршинську школу. Резерву творила старшинська школа, на яку однакж тяжко було числити, тому що там було багато старших старшин, які не надавалися до боротьби, як рядові боеків. Підстаршинська школа мала 40—50 дуже гарних підстаршин.

Роззброєння цього „Загону от. Біденка“ було переведено дуже справно, бо без одного вистрілу, головню завдяки пляну виробленому сотн. Герчанівським.

В короткому часі одержав я другу задачу: задержати наступ кінної большевицької бригади, яка прорвалася через наш фронт і посувалася просто на Крем'янець, — базу Корпусу С. С. Вимашерував

я напроти цієї бригади, однак бригада обійшла мене, розбила доценту підстаршинську школу і напала на касарні, тут вирубала всіх старшин і стрільців, котрих застала, напала на Кремянець та вирубала там всіх наших ранених, яких було багато в шпиталях у Кремянці. Зарубали теж усіх сестер та кількох лікарів. Там згинув і наш корпусний лікар. На мене не напали, оточили своїми розвідками і оминали бою з моєю сотнею. Поодинокі мої розвідки, якими я оточив свою сотню на маршу, вирубали також. Близько мене знаходилася старшинська сотня-школа під командою сотника, здається Стефанишина.

Утікачі з Кремянця донесли, що сталося в Кремлянці. Тоді я завернув з дороги і рушив разом зі старшинською сотнею-школою в резерві на Кремянець. Зрана розвернулася моя сотня широким фронтом більше кількометра на большевиків, які розвернулися проти моєї сотні зі сторони ними занятого Кремянця.

Загорівся бій. Всі кулемети заклекотили скаже-ним огнем. За лівим крилом, яке опиралося на гостинець до Кремянця, появилися два наші панцирні авта, які ще перед сотнею вдерлися в вулиці Кремянця. На правім крилі появилася наша панцирний потяг. Сотня дерлася вперед на большевиків. Не помагали жадні мої прикази повільнішого темпа, бо я боявся за мої авта, які висіли оба у водусі і кіннота могла легко обійти мене та напасти зі заду. Жажда пімсти за звірські замучених наших ранених по шпиталях була така сильна, що стрільці бажали чимскоріше дібратися до большевиків.

Большевики витягли дві батареї і привитали сотню перехрестним огнем. Впали ранені і вбиті. Це ще гірше розлютило моїх стрільців і віддалі пів км до батареї перебігла сотня в пару хвилих, без одного стрілу впали на батареї і за пару секунд вся обслуга цих батарей була перебита. Гніздо большевицьких кулеметів на кладовищі з боку задержало сотню лише на момент. Миттю оточено кладовище і я бачив, як мої стрільці перескакували мури кладовища. Я застав всіх большевицьких кулеметчиків перебитих. Ні одного живого большевика не зістало. Якийсь шал огорнув сотню, яка рушила далше вперед на большевиків, які у віддалі 100—200 кроків задержалися в утечі, покидали зброю та піднесли руки — здавалися в полон.

Одначе і це не спасло ні одного. Ні у нас, ні у большевиків полону не було.

Дорога до Кремянця була вільна. На самім переді бачив я постать Вендиша. Це він так захопив всю сотню своєю відвагою. Зачався бій вже на вулицях Кремянця, здобування кожної хати. Де найбільша небезпека, де большевиків найбільше, там був Вендиш все на переді.

Большевики вийшли з Кремянця і тут попали просто в руки нашого 1-го полку С. С., який докінчив діло. Кремянець лежить у кітлі, докоола стрімкі гори, були лише два виходи з міста. Одн занятий моєю сотнею, другий першим полком С. С. Мало хто з цієї большевицької бригади вирвався живий.

Цей бій обійшовся моїй сотні дорого, около 40 вбитих, але большевиків впало кілька разів більше.

До Кремянця приїхала Директорія і тоді з гори Бони, домінуючої над Кремлянцем, було видко кругом весь наш фронт. Вся армія наша була тут скупчена, та подалася на Чорний Острів—Прокскурів.

Я дістав задачу охороняти обоз нашого першого полку, який мав грубий кількамільононий маєток і богату касу. Подорозі мав ряд дрібних сутичок з насідаючими на наш обоз большевиками. Командантом обозу був мій брат Олександр і так ми обидні брати знову стрінулися.

Дійшов я зі сотнею і обозом до Чорного Острова. Тут склалася подія, властиво дві, які мали рішучий вплив на далшу мою службу в „С. С.“.

Під недалеки Миколаєвом горів бій з переважуючими силами большевиків. Гук гармат і тріскіт кулеметів та крісів зілявся в один гук. Я стояв зі сотнею в Чорнім Острові на поготівлю, на приказ тодішнього шефа штабу корпусу С. С. полк. Андруха. Творив я резерву. Над раном дістаю приказ, що з півдня від Балина йдуть большевики і я маю виступити проти них. Вийшов я зі сотнею з Чорного Острова в поле, розпустив сотню в розстрільну і вислав вперед стежі, які замітили більшу частину наступаючу від сторони Балина на Чорний Острів. Зі штабу корпусу дістаю приказ, що це большевики і маю за всяку ціну їх задержати, щоби не дісталися на тил нашого першого полку.

Я розтягнув розстрільну ще ширше, а крила з кулеметами висунув вперед, щоби в цей мішок ввійшли большевики. Стежі донесли, що большевики машерують гостинцем. Підпустив їх на 300—400 кроків, вже влізли в мішок і на мій знак-вистріл сипнули всі мої кулемети на машеруючих большевиків. Які наслідки були — ясно. Після пару мінут огню я приказав наступ на большевиків, сотня з криком „Слава“ зірвалася і вдарила на большевиків. Тут показалося, що це не були большевики, а наша частина, здається мені, що це був наш „миргородський полк“ та ще якась друга наша частина, яка від мого огню мала десятки вбитих і тяжко ранених.

Які були мої почування, а й почування моєї сотні, легко собі представити. Хотяй такі випадки не рідкі і в регулярних арміях, які легко ворога пізнають по ріжнім вбранню, а ми були точно так само убрані як і большевики — в однострої бувшої російської армії, однак смерть і тяжкі рани своїх, коли нас і так було мало, вплинули на мене страшно. Я скаженів і в штабі корпусу зробив полк. Андрухові авантуру, — що штаб повинен знати, де є його частини і не виправляли мене на свою частину.

Рано, коли фронт заколихався і зачав відступати, я не дістав жадних приказів і рушив також на південь в сторону Балин—Камянець, куди йшла вся наша армія, стараючися чимскоріше відвзятися від большевиків.

Не маючи жадних мап цих околиць я в марши підійшов до Збруча. Тут стрінувся я з одним галицьким старшиною, висланим урядом З. У. Н. Р. на Україну, з друкованим закликом-приказом для всіх галичан, військових, які були розсіяні на східнім березі Збруча, до повороту-збірки в Галичині,

бо грозив відворот У. Г. А. зпід Львова і Галичини, перед надходячими дивізіями Галера.

Що робити? Тут не дістаю жадних приказів, з Галичини є приказ. Доба грізна: ми відступаємо перед большевицькою навалою.

Зібрав я всіх своїх старшин та обяснив ситуацію. Що робити, куди йти? Радимося. Рішено: поділитися і одні хай стараються якось пробитися до армії У. Н. Р. а другі хай пробіраються до Гали-

чини, до армії У. Г. Всі жандарми і галичани і придніпрянці бажали йти до У. Г. А. — над ними обнимаю команду я, над другими Мелимука, короткий горячий стиск руки, бажання стрінутися в вільній Батьківщині і ми рушили, одні на схід, другі на захід.

Я дійшов до району У. Г. А., зголосився і зівстав приділений до У. Г. А. Так зачалася моя служба в У. Г. А.

Перша орхестра У. С. С.

Написав: *М. Гайворонський.*

При Українських Січових Стрільцях були три трубні орхестри. Першу вів я і Роман Лесик, від початків створення її аж до листопадових подій 1918. р., коли то наші музиканти заміняли інструменти на кріси¹). Друга орхестра повстала на весні 1918. р. при вишколі УСС. під проводом Богдана Крижанівського. По кількох місяцях самостійного існування ця орхестра (вже на В. Україні) злялася із матірною (першою) орхестрою. Третю орхестру УСС-ів зорганізовано в початках 1919. р. під проводом (також музиканта першої орхестри) Осипа Кухтина.

Двацять літ минуло саме тепер від початків створення нашої орхестри, і у двацятьліття згадую на цьому місці те, що памятаю:

Праця в нашій орхестрі почалася з кінцем літа 1915. р. Інструменти роздобули ми при допомозі о. Селянського в селі Вовчинець коло Станиславова. Цим ділом, як також добором музикантів (і тих, що мали охоту стати ними) зайнялися теж у коші УСС. на припоручення отамана Н. Гірняка, М. Угрин і Ю. Рабій.

Первісний склад орхестри був такий:

Пікольо — Євген Якимів

Ес клярнет — Степан Маланюк

Б клярнети: — Осип Кульчицький, Мих. Шепета, Шпуляркевич, Ільків,

Крилівки: — Роман Лесик, Семен Капустяк, Дмитро Турянський, Михайло Гловяк, Володимир Пилип'як, Яцко Таньчак,

Бас-крилівки — Гриць Іванів, Омелян Левицький,

Ес-трубки — Василь Михайлів, Степан Онуфрик, Яцишин (? Іван),

Бас-тромба — Петро Чмир,

Тромбон — Демчишин,

Баси — Володимир Ковальський, Іван Васильків, Ударяки — Петро Кігічак, Ярослав Скопляк, Андрій Мороз.

Крім тих, що вже грали на інструментах, прийнято до орхестри новобранців: Василя Головінського (бас-крилівка—тенор), Богдана Крижанівського, Петра Гайворонського (альтівки), Осипа Кухтина і Юліяна Форемного (вальдгорни), пізніше прийнято Володимира Неділку (до другої пари чінелів), Чичиловича до бомбардона або Ес-баса, Володимира Вітошинського і Костика Лиска до альтівок, Петра Біланюка до Ес-трубки, Івана Маєвського до флета, Маряна Крушельницького,

Криштальського, Созанського до смичкового відділу, також деякий час були при нашій орхестрі Стецура, Селянський і інші.

Мене назначено провідником орхестри, і коли я почав працю та пізнав музикантів, я підібрав собі дуже щасливо співробітника-дірігента Романа Лесика.

Роман Лесик був дуже працювотий, совісний інструктор та всесторонній музикант, грав на всіх трубних інструментах а зі смичкових на віолінчелі. Маломовний та гейби захмурений, але з усміхом в очах. Вимарші були все під його проводом, а вишкіл орхестри, ця чорна і мозольна праця, була у великій мірі в його руках.

Другим, що дуже багато праці посвятив нашій орхестрі, був Євген Якимів. Оба ми були з одної чвірки Дідушкової сотні, разом перейшли карпатську кампанію і тиф. За браком нашої літератури для трубної орхестри, прийшлося мені надаватися. Це я робив і компонував, а Якимів цілими ночами сліпав та переписував голоси. В орхестрі грав він на пікольо або на флеті.

Гриць Іванів (бас-крилівка), один з найсеріозніших наших музикантів. Добрий музикант, завсігди залюбки грав і наче ніколи не томився. Його ентузіязм передавався другим, чим піддержував часто і томлячу працю-вишкіл. У мішаній орхестрі грав він на контра-басі.

На бас-крилівці грав у нас крім Іванова: Омелян Левицький а пізніше також і Василь Головінський. Левицький, із Дідушкової сотні, добрий музикант і добрий товариш. Головінський все надзвичайно зрівноважений і спокійний.

Дмитро Турянський (крилівка), добрий та пильний музикант, був завсігди задуманий.

Семен Капустяк (крилівка), дуже музикальний, із прегарним вібруючим і чистим тоном.

Юліян Рабій, що стільки заслужився при творенні нашої орхестри, коротко грав в орхестрі (крилівка).

Володимир Пилип'як (крилівка) тихий га симпатичний музикант.

Михайло Гловяк (крилівка) вдоволений зі себе, хоч і задув крилівки мучив його. Яцко Таньчак (крилівка) непосидючий хлопчисько, а до музики охочий.

Осип Кульчицький (б-клярнет), грав дуже добре. Не було для нього „трудного“, а

чим чорніший від нот був папір, тим більше Кульчицький радів.

Степан Маланюк (ес-клярнет), молоденький, музикальний і терпеливий музикант, дуже багато доложив праці, щоби цілковито опанувати свій інструмент (зрадливий) і тим вигладити верхи нашої оркестри.

На б-клярнетах грали ще у нас Мих. Шепета, Шпуляркевич і Ільків. Всі три вони із Лісник коло Бережан. Добрі, симпатичні музиканти.

Наші баси: Володимир Ковальський, дуже мила і гарна людина. Тон його „гелікону“ дуже гарний—шовковий. Тільки одного разу (в Тудинці над Стрипою) „затявся“ і не захотів грати. Клопіт!... Показалося, що в гелікон залетіла миш і не пропустила звуку.

Іван Васильків, гарний музикант, тільки до походів ноги йому „не служили“.

Стало нам трохи лекше, як ми дістали до оркестри третій бас (бомбардон а відтак Ес-бас); на однім або другім грав б. п. Іван Чичилович. Тоді вже наша оркестра імпазантно виглядала, не так через бомбардон, як через бороду бомбардоніста. Чичилович, хоч і молодий та бороду носив, сердечний товариш, най земля буде йому пером. На тромбоні (бас-позавна) грав дуже солідний музикант Демчишин (із Лісник). Він погіб під Львовом. Деколи він мінявся інструментом із Васильковим. Група тромбонів: Демчишин, одна

Оркестра У. С. С. прибула на фронт над Стрипу 1915 р.

бас-крилівка (Головінський) і бас-тромба Петро Чмир. Обсада Ес-трубок: Василь Михайлів, Петро Біланюк, Степан Онуфрик і Яцишин, золото не хлопці, музиканти першої якості.

Прекрасна була обсада вальдгорнів та альтів: Юліян Форемний, Осип Кухтин, Петрунь Гайворонський і Богдан Крижанівський. Усі чотири молоденькі стрільчики, талановиті й пильні. Юлько Форемний став дірігентом оркестри Золочівської Округи, Б. Крижанівський обняв був провід другої оркестри УСС. Мій брат погіб як хорунжий при обороні нашого відвороту зі Львова.

Ударяки: малий і великий бубон, зразу одна пара чінелів а відтак і друга. Петро Кігічак, Ярослав Скопляк, Андрій Мороз і Володимир Неділка. Із цею нашою „важкою артилерією“, не було ніякого труду.

До оркестри належали ще й інші музиканти (згадані попередно), вони творили запас або належали до мішаної оркестри.

Господарку оркестри вів Юліян Левицький. Кухню (бо ми мали свою харчівню), провадив наш кухар (забув його прізвище). До оркестри належав також коничок до бубна (його роздобув Я. Скопляк), а ми, крім нього, вчислявали до „нашого стану“ нашого любимця п. с. а. Цей наш приятель біг все попереду оркестри а підчас музики, лягав посередині і слухав.

Веселий настрій в оркестрі У. С. С.

Найбільше нот дістала наша орхестра зі Стрия. До війни існувала там гарна трубна орхестра із поважною бібліотекою. Колиж повстала наша, то тоді бувший її музикант, а тепер наш, Гриць Іванів (так мені здається), привіз нам ноти і віддав до вжитку.

Працю почали ми від маршів, а перший був французький. Заступник капельника Роман Лесик із памяти написав знаний йому з Перемишля „Коломийковий похід“, даліше Я. Ярославенка „Сокільський марш“, четвертий був марш зложений із наших народніх пісень (це зі Стрия), а врешті всякі марші австрійської та німецької армії. Краші з цих були: Й. Штрауса: „Марш Радецького“, Р. Вагнера: „Марш Нібелюнгів“. Дуже всім любий: „Альте Крігскамераден марш“, „Марш глядіяторів“, і багато інших, яких назви я вже позабував. Очевидно: крім звичайних і концертних маршів мали ми досить і похоронних.

Із увертур, між іншими, грала наша орхестра Вебера „Фройшці“, Маєрбера „Вільгельм Тель“, Адама „Якби я був король“, Белінія „Норма“, Обера „Фра діявольо“, Фльотова „Марта“, Офенбаха „Орфей у підземеллю“, Масканія „Кавалерія Рустікана“, Келер Белі „Люстшпіль“ і „Фестиваль“ увертури, Суппе-го „Легка Кавалерія“, і „Пікова Дама“ й інші.

Крім увертур грали ми Вагнера „Льогенгрін“, Вердія „Аїда“, „Трубадур“, Римського-Корсакова „Садко“, Баяті „Кавказька“, фантазії Карганова.

Забув я згадати: любили ми дуже Бетовена „Арабський марш“, а малярський „Ракочі марш“ був найбільше в роботі; — сусідували ми найбільше із малярськими відділами а вони нічим так не захоплювалися як „Ракочім“.

Із вальсів грала орхестра „Фавст-вальс“ (Гуно), Штрауса вальс із оп. „Барон циганський“ та інші. Богато менших кусників не вичислюю.

В програми наших виступів входили такі наші кусники: Крім уже згаданих трьох маршів, грали ми „Перший“ і „Другий Стрілецький Похід“, „Стрипа“, „В дорогу“, „Їхав козак“ (це мої марші), М. Вербицького „Г-моль симфонія“, „Заповіт“ (акомп. до хору), Д. Січинського, „Стоїть гора“ і „Пісня без слів“ Б. Вахнянина, „Похоронний марш Шевченка“, Кужелі, Тимольського і Вронського „Думки і коломийки“, Завадзького „Шумка“ і „Запорозький похід“, забув чію то увертуру до „Ой, не ходи Грицю“, Рожкова „Танок“, чісь вальси „Берізка“, „Сльоза“, „Пірвані струни“, „На горбках Манджурії“ й інші. Зладив я „Стрілецькі увертури“. У першій із них приходила мелодія, з якої повстала популярна стрілецька пісня „Їхав стрілець на війноньку“. Із інших моїх праць грала орхестра „Стрілецьку картину“, Вальс УСС,

Стрілецькі пісні, Суїту „З Гуцульщини“, „Коломиїку“, Коляди, Музику до Богослуження, Танці, Народні пісні, Гимни. — На сигналову трубку опрацював я для УСС всі сигнали, з них дозволено було грати стрільцям „Вечірний клич“.

На фронт прибули ми вперше в 1916 р. по Різдяних святах до Тудинки над Стрипою. Тодішній командант полку УСС. Гр. Коссак і все стрілецьтво прийняли нас дуже радо. В Тудинці обучувалися ми самі багато та грали при вправах і переглядах.

Грали ми відтак на фронті й у заплілю між УСС-ми і австрійськими, малярськими та німецькими частинами. Крім того мали й виступи на концертах в Станиславові (тут грали теж і у церкві), в Стрию, у Львові, в Перемишлі та інших містах Галичини та Великої України. Підчас таких гостинних виступів витали нас всюди дуже радо. Немов би ціла Україна тішилася, що У. С. С. мають свою орхестру. Пригадую собі ще добре, ту сердечну зустріч, яку нам зготовили у Перемишлі, коли ми прибули там з концертом з нагоди Свята проголошення Української Державности в 1917 р. Весь український Перемишль проводив нас у поході через місто. А як гостили наших музикантів по концерті!

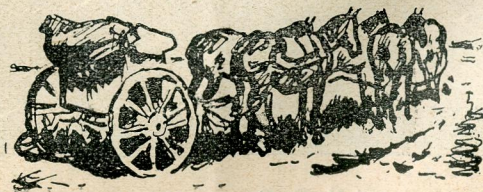
Таксамо стрічали нас прихильно і на В. Україні і там наша орхестра була живим великим пропагандивним чинником.

Початки наші були скромні та осяги доволі великі, мимо того, що приходилося працювати з перепонами, — все ми були так як у дорозі: то на фронті, то в вишколі, то в коші. У музикантів була охота до праці й амбіція. Ми жили дружно і в нашому гурті було весело, а команда УСС все відносилася до нас гарно.

Про долю музичної нашої бібліотеки довідався я таке: Частина попала в руки большевиків, друга в руки поляків, а дещо є в Стрию, привезене із походів Г. Івановим та П. Кігічаком. Заховалися також у декотрих наших музикантів походів книжечки. Після них збираюся відреставрувати бодай стрілецькі марші. Памятаю дещо, та тільки фрагменти, а хочаб і найменший матеріал (голосовий) поможе мені легко відтворити цілість²⁾.

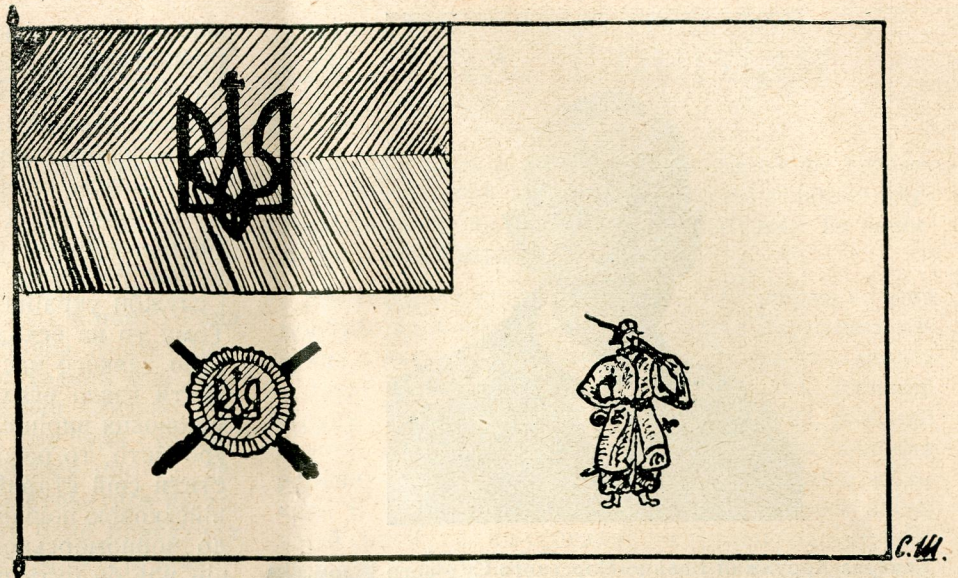
¹⁾ Мене перенесено до Золочівської Округи, а коли команда запліля віддала мені візитацію її орхестр, тоді орхестру З. О. по мені обняв Ю. Форемний. По переході за Збруч, Управління Генерального Штабу іменувало мене головним капельником Військ Української Народньої Республіки.

²⁾ Цєю дорогою звертаюся з просьбою до всіх наших музикантів, що зберегли походів книжечки, прислати їх на адресу: Червона Калина, Зіморевича 20., по використанню повернемо.

Піднесення українського прапору

на ескадренному міноносії „Завидний“
Чорноморської
Фльоти

Прапор Військового Міністра.

Прапор Українського Військового Міністра*)

Написав:

Лейтенант фльоти С. Шрамченко.

Одним з перших боєвих кораблів Чорноморської Фльоти, який ще у 1917 році підніс український прапор, був ескадренний міноносець „Завидний“.

„Завидний“ збудований був у Миколаєві у 1903 році, довжиною 64 метри, шириною 6,4 м., зануренням 2 метри. 400 тон місткості, 27 вузлів ходу, 2 гармати 75 мм., 4 кулемети, 2 мінних апарати. Екіпаж: 4 старшини і 60 матросів. Того ж самого типу і тієї ж будови були ескадренні міноносії Чорноморської Фльоти: „Заповітний“, „Зорький“, а також „Живий“, „Жаркий“, „Жуткий“. Підчас світової війни загинули цього ж типу „Лейтенант Пушкін“ і „Живучий“.

Ось що нам оповідає б. член Ради Чорноморської Української Громади в Севастополі генерал-хорунжий Военно-Морського Судового Відомства Вадим Михайлович Богомолець в своїх споминах про той час (1917 рік), які редагує автор цих рядків:

„В липні 1917. року одною з подій, яка струснула цілою Чорноморською Флотою, було піднесення ескадренним міноносцем „Завидний“ українського прапору.

Треба сказати, що цього ми (Рада Укр. Чорноморської Громади) сподівались і балачки про це були у нас вже давненько, бо „Завидний“ був скомплетований більшістю зі свідомих українців, а Головою Українського Гуртка на міноносії був надзвичайно енергійний та інтелігентний матрос Прокопович, який і підготував цю подію.

Одного дня в Раду прибули схвильовані, зі щасливим виразом облич, українські делегати з „Завидного“ і зголосили, що міноносець підніс український прапор.

Якийсь надзвичайно радісний, святочний настрій охопив наших членів Ради. Всі зрозуміли, що це момент історичний.

Рада запропонувала капітанові (пізніш підполковникові) корабельному інженерові Миколі Корнелієвичу Неклієвичу і мені негайно відіхати на „Завидний“ і привітати команду в імені Чорноморської Ради.

Ми зараз-же разом з делегатами поїхали на міноносець і там під мягко хвилюючими від морського вітру голубо-золотими складками нашого прапору я виголосив палку промову, підкреслюючи велике значіння цього моменту в історії Чорноморської Фльоти.

Піднесення українського прапору на еск. міноносії „Завидний“ викликало міцний відгук і наробило шуму в цілій Чорноморській Флоті, як серед командних — старшинських кол, так і серед матросів росіян — особливо есерів. Наша ж присутність на міноносії викликала незадоволення серед значної частини старшин Чорноморської Фльоти, а деякі зі старшин назвали нас навіть зрадниками. Але доля цих старшин була сумна, бо їм довелось у недовгій часі опинитися під піднесеними червоно-більшевицькими прапорами і їх як не забили то примусили втікати на вигнання“.

Другий член Ради Укр. Чорноморської Громади генерал-хорунжий по Адм. Володимир Олександрович Савченко-Більський оповідає: „що не дивлючись на те, що ескадр. міноносець „Завидний“

*) Українському Військовому Міністру належить свій прапор.

Стаття 1295 1 Своду Военно-Морських Постанов кн. X. голосить:

„Прапор Військового Міністра — білий з гюйсом в крижі, під яким військова кокарда на двох перехрещених гарматах, вправо від неї козак у жупані з рушницею і шаблюкою. Військова кокарда встановлених кольорів гармати темно-бронзові, козак встановлених кольорів*). Прапор цей підноситься на кораблях на прот-мачті, а на шлюпках — на носовому флягштоці; салют йому складається з дев'ятнадцяти стрілів“.

В мой статті „Українські морські міністри і керуючі Морським Відомством у рр. 1917—1921“. в „Л. Черв. Калини“ ч. 6. 1935. стор. 3 що до прапору Укр. Мор. Міністра замість ст. 1295 треба читати ст. 1295.

*) по малюнку зі старого укр. державного гербу.

Генерал-Хорунжий Воєнно-Морського Судового Відомства Вадим Михайлович Богомолець. Походить зі старої козацько-шляхотської родини з Чернігівщини. У 1917 році член Ради Української Чорноморської Громади і член Військового Генерального Секретаріату у Києві. Завідуючий Судовою частиною Штабу Командуючого Чорноморською флотом. У 1918 році Голова Гол. Воєнно-Морської Судової Управи і Головний Воєнно-Морський Прокурор. У 1919 році український Воєнно-Морський дипломатичний агент в Румунії.

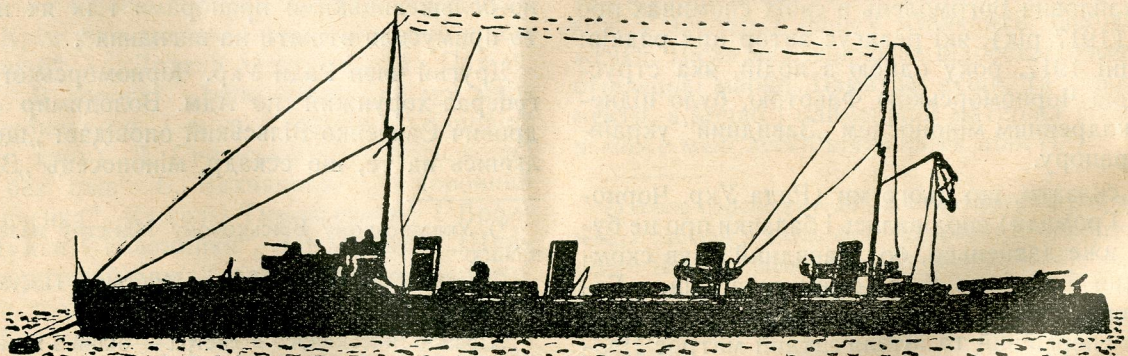
був скомплетований зі свідомих українців, справа з піднесенням українського прапора на міноносці вглася деякий час.

Річ у тому, що ескадр. міноносець „Завидний“

мав за боеву відвагу і відзначення боевий воєнний прапор російської імператорської флотії. За 4 роки війни команда міноносця міцно і дружно зжилась і одержавши таку високу нагороду для свого любого корабля, безумовно, дуже цінила її і ставилась, очевидно, з великою пошаною*) до цього прапора, а ще тим більш, що українці були завжди добрими службістами-морськими. При тому як-раз на цьому вродженому почуттю дисципліни і служби українців-морських завжди грали росіяни. Тому то на ескадр. міноносці „Завидний“ і треба було деякого часу, щоб все таки національне почуття взяло верх. Отжеж нарешті коли команда міноносця вирішила піднести український прапор урочисто, то разом з тим вирішила урочисто спустити свій старий боевий андріївський прапор і з військовою пошаною відпровадити — віднести його до чорноморського флотського екіпажу, відкіля він мав би бути переданим до Українського Воєнно-Морського Музею, як одна з боевих реліквій Чорноморської Флотії“.

Міноносець „Завидний“, тимчасово переіменований у 1919 р. в „Заздрій“ (в перекладі з російського), мав одержати іншу назву, більш достойну для боевого корабля Української Державної Флотії, який один з перших кораблів Чорноморської Флотії підніс український прапор. Він і має одержати цю нову — достойнішу українську назву, замість тієї назви: „Марті“, під якою він тепер плаває по Чорному Морю в складі Червоної Чорноморської Флотії.

*) Що цілком зрозуміло психологічно для моряка. Авт.

Ескадринний міноносець „Завидний“ (1903 р. в. Миколаїв) С. Ш.
400 тон, 27 вузлів; 2 гармати - 75 мм. 4 кулеметні
2 мінінік апарати. 4 старшини і 60 матросів.

Полевий лазарет ІХ. Гал. Бригади

Написав: Д-р П. Б.

В половині жовтня 1918 р. був я гімназистом VI. класи академічної гімназії у Львові. Тоді то прийшов обіжник з Дирекції гімназії підписаний бл. пам'яті Іл. Кокорудзом, що наслідком сильно розширеної тоді грипи переривається науку на неограничений час. Зараз виїхав я до Угнова в повіті Рава Руська. В цей час було мені несповна 16 літ. Пригадую собі як під кінець жовтня ходили між громадянством чутки, що кінець війни близько. 31. жовтня був дощевий день. Того дня були сходи в читальні „Просвіта“, де говорилося про те, що Австрія розвалиться й треба приготувитися на те, що „буде Україна“. З військових було присутніх тоді двох старшин: пор. Т. та хор. М., котрі інформували про назріваючі події. Всі були підбадьорені, а найбільше молодь, гімназійні учні, їх тоді в Угнові було подостатком. Коло 11 години вечором по скінченню сходин молодь усталилася в ряди і перейшла по болотнистих вулицях Угнова виспівуючи патріотичні пісні.

Дня 1 листопада рано перебрано від австрійських урядів владу а командантом Угнова став, наскільки собі пригадую пор. Т. Завязок українських частин творили в перших днях виключно добровольці. Опісля заряджено загальну мобілізацію. Вона не торкалася поляків і жидів. Тут відразу вирінула потреба лічниці. А що в Угнові в цей час не було жадного лікаря українця, то за організацію лікарської служби взявся магістер фармації Володимир Целевич — хорунжий австрійської армії, що перевів перший набір новобранців до української армії та вивязався був з своєї задачі знаменито.

До цієї хвилини був я при охороні військових бараків на залізничному дворці. В них було повно різноманітного майна. Лазарет отворено в кляшторі Феліціянок з назвою: „Полевий шпиталь в Угнові“. Придбано около 12 ліжок а крім цього приготовано більшу скількість сінників. Денний перегляд хорих переводив хор. мгр. В. Целевич, а в скомплікованих випадках місцевий приватний лікар — поляк Др. Ожаровський. Ліки лобирали з місцевої аптеки Калужняцького.

В першій половині грудня обняв провід шпиталю Др. Сімон Юда, котрого приділила сюди мабуть Начальна Команда. По народности був він жид, а по спеціалізації здається очний лікар. Зі санітарів був тоді вістун Симинович і стр. Петро Вільховий. Крім них обслуговували хорих також місцеві пані і „матечки“ в яких монастирі містився шпиталь. Др. Юда був дуже совісним та обовязковим лікарем. Щоденно переводив перегляд хорих стрільців, котрі зголошувалися з поодиноких частин в супроводі сотенних санітарів. Вояків, котрі голосилися хорими, записували до книги хорих. Др. Юда по перегляді хорого зазначував в книзі діагнозу і примітку, чи хорий лишається в стані хорих шпиталю, чи відходить зі вказівками назад до частини.

Не обходилося без різних веселих балачок про

особу Др. Юди, а саме як він говорив по українськи. Він не знав добре нашої мови і говорив плутаниною українсько-польсько-німецькою. Та любили його і шанували.

Здається в перших днях другої половини грудня прибуло до нашого шпиталю перших 2-х наших ранених з наступу на Раву Руську, котра находилася в руках поляків. Був це четар Сідельник, ранений в руку і стрілець Осташевський з Карова, ранений в ногу. Др. Юда призначив мене до відставлення ранених та ще кілька тяжче хорих до лічниці в Сокалі. В тій цілі уряджено один вантажний вагон в цей спосіб, що по середині поставлено залізну піч, на підлогу постелено соломи. На ній розложено ранених і хорих і в цей спосіб повстав перший український санітарний віз в Угнові. Десять коло 4-ої години відїхав я з ними до Сокаля, та лічниця була переповнена і я мусів відвезти всіх до лічниці в Камінці Струмиловій. Звідтам вернувся я назад до Угнова і привіз трохи перевязочного матеріялу. До цього часу перевязочного матеріялу було у нашій лічниці дуже мало і приходилось часто до перевязування ран уживати полотна, котрого достарчало місцеве і доколичне громадянство. Українські частини опускали три рази Угнів перед напором польських військ. На скільки собі пригадую, останній наш відступ з Угнова був пополудні 26 січня 1919 р. Потім отворився український фронт в околицях Белза, котрий заняли польські війська.

Наш лазарет розмістився в Кристинополі в місцевім дворі і одержав назву „Полевий лазарет ІХ. бригади“. З часом приготовлено около 60 ліжок, котрі зроблено в сголярській мастерні при нашій лазареті. Матеріал на ліжка достарчувано з поблизького тартаку Сілець-Беньків. Лазарет був постійно переповнений хорими і раненими, котрих відставляли час від часу або підводами або санітарним потягом до корпусного лазарету в Камінці Струмиловій. Передовсім багато ранених перейшло через наш лазарет при головнім наступі на Белз. Тоді також було багато випадків відморожень ніг і рук у стрільців, що брали участь в наступі на Белз, бо зима була тоді доскульна, а на загал наші частини були лихо умундуровані. Також не обійшлося вже тоді без тифу черевного, сипного і поворотного, що почали ширитися наслідком злиднів, а навіть було кілька смертних випадків. Між іншим померла лікарка чи кандидатка медицини, котра була занята в нашій лазареті, а котрої назвища не памятаю (Чайківська?)

В цей час перзональний склад нашого лазарету представлявся так (особи, котрі заховалися в моїй памяти):

- 1) Др. Сімон Юда, поручник опісля сотник як командант-лікар лазарету,
- 2) хор. Володимир Целевич — фармацевт,
- 3) саніт. ст. десятник Луць Вербовий,

- 4) булавн. ст. десятник Андрій Заяць — рахунковий,
- 5) санітар. десятник Симинович,
- 6) стр. санітар Бардега,
- 7) стр. санітар Булик,
- 8) стр. санітар Ольховий Петро,
- 9) стр. Скаба — кухар,
- 10) ст. стр. Нестор Білик — складник,
- 11) Марта Прішль і
- 12) Пепі (назвища не памятаю), лазаретні сестри німки.

Крім вичислених були ще інші помічні сили, котрих назвища не заховалися в моїй пам'яті.

При лічниці існувала також дезінфекційна станція а поїздний дезінфектор одержали ми з Камінки Струмилової. Також санітарний матеріал одержували ми зі санітарного складу в Камінці Струмилової. За час нашого постою в Кристинополі зумів Др. С. Юда знаменито zorganizувати наш польовий лазарет, так що дійсно було можна назвати його взірцевим.

В травні 1919 р. почався відворот Укр. Галицької Армії і наш лазарет від цього часу нігде вже не задержався на довший час. В часі чортківської офензиви відійшов від нашого лазарету сот. Др. С. Юда мабуть до розпорядження І. корпусної команди. Також відійшов до корпусної лікарні хор. мгр. В. Целевич. Провід нашого лазарету обняв Др. чи лише медик Сосенко в ранзі поручника.

По переході Української Галицької Армії за Збруч наш лазарет був лише поїздним лазаретом. В часі маршів на Київ захорів Др. Сосенко і його відставили до котрогось зі шпиталів мабуть до Винниці, де він помер на тиф. Провід нашого шпиталю обняв потім санітарний підхорунжий Михайлів з покликання теольог, котрий при помочі ст. стр. Бандери ординував хорим аспірину і йодину, на яку то не було би хворобу. Не було в тім часі й надто тяжко бавитися в лікаря, тому що кожний прибуваючий хорий горячкував а діагноза не була тяжка — тиф. А що ліків інших крім аспірини, хініни а на рани йодину не було (деколи і того не було а порошки робилося з білої муки і цукру), тож саніт. підхорунжий Михайлів незле вивязувався зі своєї задачі.

В часі відвороту нашої Армії зпід Києва польовий лазарет ІХ бригади можна було назвати скорше санітарним пунктом, котрий старався за приміщу-

вання хорих чи пак ранених по приватних кватирах чи там земських лічницях.

В часі заключення миру з денікінцями наш лазарет перебував в Самгородку коло Бердичева. В тім часі ширилися вістки, що Галицька Армія перейде в цілі переорганізації на Херсонщину. Коли большевики почали натискати, почали наші частини відступати в сторону Одеси і наш лазарет опинився в Тиманівці недалеко Дністра і місточка Балти. В тім же селі довідалися ми про злуку з большевиками. Цей час можна б уважати властиво ліквідацією Польового лазарету ІХ бригади, тому що весь персонал лазарету поприділювано до похідних сотень, котрі вже за большевицької „дружби“ почали організуватися в Чечільнику. Організувались з кличем „в дорогу на Львів“. Не обійшлося також без відомого большевицького мітінгу, котрий заряджено одного дня в Чечільнику. Сотні уставилися до чотирикутника в очікуванню, що то буде. Нараз приїздить трьох людей на повозці. Був це Затонський, Порайко і Михайлик. Перший почав говорити Затонський а ціла промова була звернена проти капіталістів і буржуазії, до котрої зачислив також українських старшин. Не подобалися йому також жовто-блакитні кокардки і тризуби, котрі виділи на шапках стрільців „мимо гострої заборони їх носити. Закінчив свою промову, що „стрільці повинні своїх офіцириков поскладать на купи, прибьти кілком і послать на Камчатку“. Потім ще говорив Порайко і Михайлик, але вже не довго, тому що стрілецтву не подобалися такі промови — почалася метушня і викрики в сторону большевицьких агітаторів і вони скоро відіхали. З Чечільника вирушила наша ІХ бригада, котру переіменували на 4-ий піший галицький полк, на фронт і ми опинилися на перший день Великодних Свят в селі Улича недалеко Дяковець.

Та довго ми там не постояли. Одного вечора около 10-ої години прийшов приказ, що наш полк відходить до Дяковець. Другого дня замаєв знову жовто-блакитний прапор на полковій команді — ми зірвали звязки з большевиками. Звідтам переіхали ми до Юзвинець, де дочекалися приказу, що Українська Армія переходить на сторону поляків. Перейшли — нас обезброїли тай замкнули в бараках в Проскурові. Звідтам одних пускали домів, а других перевозили на Ялівець до Львова, а опісля дальше на Захід.

Історія 8-ої Галицької Бригади

III. 6. ПЕРШИЙ ВІДВОРОТ У. Г. А.

Написав: Д-р Іван Карпинець.

(Докінчення).

18. Події на фронті в днях 21.—23. V. 1919. включно. Польські частини на другий день по заняттю Стрия, це є 21. травня, не натискали на фронт „Групи Гофмана“ й тому її частини не відступали. Розположення цих частин було таке, як і попереднього дня¹⁾. А артилерія групи заняла була дуже добрі становища за рікою Свічою, між селами Якубів—Белеїв²⁾. Вечером післала команда групи одну сотню з куреня пор. Підгірного до Стрілкова, як обезпеку правого крила III./24. куреня пор. Бізанца, а решта куреня Підгірного пішла на Лотатники й здобула це село (видно польські частини з Верчан посунулися аж сюди), але вночі його опустила³⁾.

Тимчасом на інших відтинках українсько-польського фронту не було так спокійно. На Волині 1. галерівська дивізія здобула перехід через Стир під Берестечком. 2. галерівська дивізія, що оперувала в Галичині, дійшла до лінії Лопатин—Топорів, а група полк. Мінкевича дійшла до лінії Купче—Козлів—Дунів—Ліско. Львівська дивізія дійшла по Бянюнин—Борщовичі. Тільки на схід від Львова держалися частини II. Гал. Корпусу на своїх становищах, передусім сильно в селах Чишки й Підберізці. В групі Єнджеєвського не було змін. (Hupert: „Zajęcie...“ 67—68).

Українське ситуаційне звітлення з 21. V. 1919. подавало такі відомости про бої на українсько-польським фронті: „Західний фронт: На праве крило Армії наступає ворог переважаючими силами. Наші частини відступають на нові становища, завдаючи ворогові великі втрати. На схід і полудне від Львова відбито ворожі наступи. Четар Федак з кінною стежею передерся на тили ворожих польових сторожей коло Колодниць, спричинюючи там велике замінання. Ліве крило Армії улаштовується на нових становищах здовж ріки Свічі“.

Замітніші події на фронті „Групи Гофмана“ зайшли аж 22. травня. II. курінь сот. Станіміра, що прийшов до села Бережниць, повів звідси наступ на згадане вже село Лотатники, яке здобув а відтак заняв ще в бою села Підгірці та Верчани. Рівночасно й поляки зробили наступ зі Стрия здовж гостинця й залізничного шляху Стрий—Болехів та посунулися значно вперед; тому „Група Гофмана“ мусіла відступати за Свічу. Про відступ групи довідався II. курінь сот. Станіміра щойно від населення; тоді став відступати на Підгірці й Лотатники до Бережниць а звід-

си манівцями через камеральні ліси дійшов до ріки Сукіль, яку перейшов вбхід і дістався до села Воля Задеревацька. Тут найшов звязок з групою й перейшов за ріку Свічу⁴⁾.

III./24. курінь пор. Бізанца став відступати, згідно з приказом, о 13. годині через Лисовичі і Задеревач до Дідушиць Малих, де прибув о 21. годині. Стрільці були перемучені й помоклі, бо перейшли Свічу вбхід. До Дідушиць Малих прибули тільки дві сотні, бо третя під командою чет. Арсенича, що йшла позаду, змилила дорогу й зайшла аж під Калуш. Тут повірили стрільці ріжним сплетням на тему запроданости старшин і відмовили послуху. Тому цю сотню розв'язали, а стрільців приділили до якогось калуського куреня. Чет. Арсенич вернувся по двох днях до III./24. куреня сам, без людей. Зразу польські частини на цей курінь не натискали, тільки деяка небезпека була для нього від поляків зі села Соколова, яких організував якийсь жандарм, що передтим служив навіть в українській жандармерії; ці соколівські боївки нападали на поменші українські відділи й тому курінь мусів від них обезпечуватися. Дальше треба зазначити, що на стрілецтво цього куреня деморалізуючо поділав тоді брак яких небудь приготувань до оборони нової лінії з боку тих всіх, що сиділи поза фронтом. В Дідушицях не було ані окопів, ані ніхто не занявся тим, щоби придержувати дезертирів, які гурмами йшли собі спокійно, куди самі хотіли⁵⁾. А такі відносини панували й на інших відтинках групи, а також цілого фронту.

Якими шляхами відступали інші курені „Групи Гофмана“, не знаємо. Остаточо її частини заняли 22. травня такі становища здовж ріки Свічі: III./24. курінь пор. Бізанца (тільки 2 сотні) обсадив становища в Дідушицях Малих на просторі 3 км.; на ліво від нього в Зарічу Долішнім і в частині Заріча Горішного II. курінь сот. Станіміра, дальше на ліво був курінь сот. Коробейка, а ще дальше на ліво, в Гозієві й Підбережу курінь пор. Підгірного. Між курінем Коробейка і Підгірного заняв часть фронту сильно змалілий I./24. курінь чет. Ясінчука, що відбився від своєї частини⁶⁾. Артилерія групи була

⁴⁾ На основі рукопису о. д-ра П. Вергуна.

⁵⁾ На основі записок б. значкового III./24. куреня, пор. Петра Кривоносюка, п. з. Слідами 3-го куреня 24. полку піх. ім. гетьм. П. Дорошенка. — Тут мушу зазначити, що дати, подані п. Кривоносюком, подібно як і дати подані в рукописі о. Вергуна є неточні. Тому дати подані мною є трохи відмінні, а усталив я їх, порівнюючи рукописи двох перших авторів зі записками, робленими сучасно бл. п. сот. Омеляном Бранднером, які є дуже точні, та з датами, поданими в праці Гуперта.

⁶⁾ На основі рукопису о. д-ра П. Вергуна.

¹⁾ Диви попереднє число „Літопису“ уст. 16., стор. 21.

²⁾ На основі записок команданта артилерії групи, бл. п. сот. Омеляна Бранднера.

³⁾ На основі рукопису о. д-ра П. Вергуна.

й даліше на становищах, занятих попереднього дня, в районі Якубів—Белеїв⁷⁾, а команда групи примістилася в Белеєві⁸⁾. На право лучила „Група Гофмана“ з 2. Бригадою, а саме з її IV. курінем⁹⁾. З якими частинами лучила „Група Гофмана“ на ліво, не знаємо.

22. травня минув на новій лінії досить спокійно, бо поляки якось то не дуже натискали в районі на полудне від Дністра. За даними Гуперта, їх 4. дивізія піхоти обсадила тут тільки присілок коло Жидачева й дійшла по лінії: Юсептичі—Лотатники, а 3. дивізія легіонів дійшла на полудне від Стрия по Болехів—Східницю, при чому один її баталіон заняв Сколе. (Hupert: „Zajęcie...“ 70).

На інших відтинках українсько-польського фронту ситуація представлялася так: На Волині поляки не натискали, бо зачали завагоновувати в Голобах над Стиром відділи ген. Бабяньського, що мали змінити 2. галерівську дивізію в Галичі (про це дивись даліший уступ). В Галичині здобувся І. Гал. Корпус на невеликий протинаступ з Буська на групу Мінкевича та відібрав був від неї села Купче, Козлів і Ліско, але над вечір прийшов випадково Мінкевичови на поміч один полк з галерівської дивізії і примусив українські частини опустити навіть Буськ. На схід від Львова мусіли українські частини, з огляду на відворот обох крил, опустити дотеперішні становища й поляки (львівська дивізія) заняли лінію Убине—Борщовичі—Чишки—Винники—Ганчари, а група ген. Єнджеєвського дійшла до лінії: Давидів—Толщів—Селиська—Суходіл—узгіря Гута—Суходільська—Ляшки—Берездівці, не доходячи до залізниці Львів—Ходорів. Hupert: „Zajęcie...“ 69–70).

Українське ситуаційне звітлення з 22. V. 1919. подавало: „На південь Дністра: Ситуація незмінена. Під охороною висунених вперед сторожей заняли ми становища здовж Білого Потока. Ворог, наступаючи, старався вчинити замішання. Наші полеві сторожі здержали його протинаступ. Коло Берездовець завдали ворогові кроваві втрати. Північне крило Армії веде даліше завзяті бої. Особливо визначалася курені з північних повітів, як Сокаль, Рава Руська“.

23. травня на фронті „Групи Гофмана“ минув спокійно. Стрільців III./24. куреня пор. Бізанца відвідав Державний Секретар Внутрішних Справ Др. Макух, та заохочував їх, щоби видержали на становищах. Вечером бачив курінь, як до сусіднього села Соколова стали надходити гамірно польські частини. Однак нічого не міг їм зробити, бо додана йому батарея сот. Царевича саме недовго передтим стала змінювати становища та зняла телефони¹⁰⁾.

⁷⁾ На основі записок сот. Ом. Бранднера.

⁸⁾ На основі записок о. д-ра Вергуна й власних спостережень автора.

⁹⁾ На основі рукопису п. П. Кривоносоюка.

¹⁰⁾ На основі рукопису п. П. Кривоносоюка. — Згадані відвідини куреня д-ром Макухом може відбулися 24. V.,

На інших відтинках українсько-польського фронту зайшли 23. V. такі зміни. На Волині заняли поляки залізничний узел Сарни, який надніпрянські війська опустили добровільно. Завагонування відділів Бабяньського тревало даліше. В Галичині заняла 2. галерівська дивізія Буськ, а група Єнджеєвського перейшла залізничну дорогу Львів—Ходорів і дійшла до лінії Убине—Полоничі—Германів—Городиславичі—Старе Село—Підмонастир—Бібрка—Білий Потік—Ходорів—Молотів. (Hupert: „Zajęcie...“ 71)

Українське ситуаційне звітлення з 23. V. 1919. подавало: „Західний фронт: Сильні ворожі відділи заняли Броди. По важкій боротьбі мусіли ми опустити Крассе. На схід від Львова наступав ворог у районі Германів—Городиславичі на наші становища. Щойно на 300 кроків почала власна піхота огонь при допомозі артилерії з скоростріль; ворога відкинено й примушено до втечі. 10-ий золочівський курінь під проводом сотника Газдайка знова визначився. Наступи на Стоки, що на схід від Бірки, відбито з великими втратами для поляків. По битві поляки обсадили Ходорів. Заходи ворога, перейти Свічу коло Журавна, огнем піхоти й артилерії знівечено“...

(Це останнє ситуаційне звітлення з часів першого відвороту У. Г. А., поміщене в останнім, 94. числі офіційної „Республіки“, з 25. V. 1919).

19. Зменшення польських збройних сил в Галичині. Польське Нач. Довудзтво зарядило стягнення деяких частин з українсько-польського фронту, щоби їх перекинути на захід, з огляду на загрозу війни з німцями. Передусім 2. галерівська дивізія, що оперувала в Галичині, мусіла відійти до Ченстохови, а її місце, до приходу частин ген. Бабяньського з Волині, які вже від 22. V. завагонувалися на стації Голоби над Стиром, мали вповнити малі відділи капіт. Мерака й майора Боньчи. Крім цього Нач. Довудзтво наказало ще стягнути з українсько-польського фронту 10 самостійних баталіонів з їх компаніями скорострільів із батеріі. Ці прикази, як пише Гуперт, мали бути частинно наслідком даліших енергічних жадань держав коаліції, що домагалися заперестати офензиву в Галичині. Однак у наказі доручено виразно, що виконання має наступити в такий спосіб, щоби це не перешкодило осягнути лінію Броди—Нижнів—Коломия, осягнути залізничну лінію Броди—Львів—Чернівці й злучитися з Румунією. („Zajęcie...“ 68; підкреслення мої — І. К.).

2. галерівська дивізія по заняттю Буська залишила на фронті тільки слабкі відділи й відмашерувала зараз (такі ще 23. травня через Яричів до Львова, де її в днях 24—30. травня завагонували до Ченстохови. А відділи Бабяньського 23. V. ще даліше завагоновувалися. („Zajęcie...“ 71)

З огляду на це стягнення 2. дивізії й повсталой через те на фронті діри на около 50 км., наказав

бо саме тоді був він в команді „Групи Гофмана“ (Диви 21. уступ!).

Галер 23. V. новий поділ районів операцій між поодинокі групи та назначив нові напрями їх маршів. Цілий українсько-польський фронт поділив він на 4 групи, а саме: 1) Ген. Одрі від Припеті по лінію Радеків—Лопатин—Броди—Підкамінь включно (1. галерівська дивізія). — 2) Ген. Карніцького даліше по Задвіре—Золочів—Озірна включно. Ця група мала складатися з групи майора Боньчи (4 батал. і 4 батареї), групи полк. Мінкевича й групи ген. Бабяньського, яка ще вагонувалася на Волині. — 3) Групи ген. Єнджеєвського, зложеної з дивізії полк. Стшелецького й полк. Сікорського, аж по Дністер і здовж нього по Нижнів і Язловець. — 4) Групи ген. Івашкевича на полудне від Дністра по лінію Сколе—Солотвина—Надвірна—Коломия (4. дивізія піх. і 3. дивізія легіон.). Всі групи, за винятком групи Одрі мали посуватися майже рівнобіжно до себе зі заходу на схід і то аж по лінію Броди—Озірна — лівий беріг Стрипи—Бучач—Золотий Потік—Коломия. Група Карніцького мала оперувати на Броди—Сасів аж по Залізці, група Єнджеєвського в трьох напрямках: 1) Глиняни—Золочів—Зборів на Озірну; 2) через Бібрку на Бережани; 3) з Ходорова через Монастириська на Бучач. Група Івашкевича мала оперувати також у трьох напрямках: 1) на Долину і Надвірну до Коломій; 2) на Калуш і Станиславів до Нижнева; 3) через Журавно до Галича. („Zajęcie...“ 71).

20. Новий ворог У. Г. А. — Румунія. На північнім, правім крилі У. Г. А. польський фронт, вечором 23. V., сильно ослаб, а в кількох найближчих днях мали ще бути стягнені з цілого фронту досить поважні сили (10 баталіонів і 3 батареї). І може вже тоді була би У. Г. А. задержалася на місці й трохи прийшла до себе, якби не новий ворог — Румунія. Ще 21. травня перейшла через Львів до Нач. Довудзтва депеша, в якій польський військовий представник в Букарешті доносив, що Румунія пропонує Польщі 10.000-ну дивізію до співділання на полудне від Дністра. (Hupert: „Zajęcie...“ 69). А 24. травня перейшли вже румунські війська границю Галичини. Крім цього дозволила Румунія на перехід через свою територію польській дивізії Желіговського з Одеси до Польщі. Ця дивізія доходила вже в цьому часі до Черновець. („Zajęcie...“ 73).

Поява цього нового ворога, який з непевними замірами входив в Галичину, була страшним ударом для У. Г. А. й української державности. Вправді Румунія не виступала отверто як ворог, бо в ультиматі до уряду поставила тільки вимогу, щоби їй до 24 годин, віддати в розпорядження залізничу лінію Снятин — Коломия — Ворохта, а звідси на Закарпаття, яка то лінія потрібна їй в боротьбі з мадярськими більшовиками. Але цей ультимат а відтак скоріе переступлення румунськими військами границі Румунії, викликали дезорієнтацію та параліж галицького уряду, який в обличчі тієї нової небезпеки не знав, що робити, та страшне замішання в окружних командах, станиславівській і коломийській передусім, які не встигли ані видати жадних заряджень ані нічого евакуувати, з огляду на короткій речинець ультимату й браку відповідних доручень з боку уряду. В обох округах, а передусім в Коломійі, Снятині, Косові, Кутах, Горо-

денці а навіть в Станиславові настав страшний переполох, замішання, розтіч на всі сторони; кожний старався тільки себе забезпечити й мало було таких, що думали про загальну справу. Це все причинилося до збройного виступу П. О. В. (Польська Організація Військова) в Станиславові 25. V., яка й захопила в свої руки це місто, тоді столицю З. О. У. Н. Р., без бою та заволоділа значним військовим майном. Остаточо це все мало такий вплив на хід подій на українсько-польським фронті, що ліве крило У. Г. А., що дотепер оперувало на полудне від Дністра, мусіло поспішно відступити на правий беріг Дністра. Так отже плян полк. Курмановича, щоби зосередити У. Г. А. на полудне від Дністра і в Карпатах, хоч давно вже був неактуальний, тепер мусів цілком розвіятися. Для У. Г. А. лишався ще тільки клопоть землі на Поділля... Але не випереджуймо випадків! Про упадок Станиславова ще будемо говорити пізніше, а тепер вернемося дещо взад.

21. Втрата лінії ріки Свічі. 24. травня повели поляки наступ на 2. Бригаду, що була на становищах над Свічою на право від „Групи Гофмана“, й відкинули її взад. Тоді напали з правого боку на III/24. курінь пор. Бізанца, зайшовши там лісом. Розгорівся бій. Курінь кілька разів відкидав їх, але з браку резерв для безпеки з права, відступив вечором до села Туря, та обсадив горби на схід від неї. Поляки пустилися за курінем, та коли вийшли з ліса на чисте поле, артилерія групи, під особистим проводом її команданта, бл. п. сот. Омеляна Бранднера, змусила їх відступити в ліс¹¹⁾.

Саме тоді долучив до групи I. курінь пор. Антона Гарнавського, що брав участь в боях під Хировом в днях 14. й 15. травня, а відтак, не хотючи переходити до Чехословаччини, продирався горами до своєї групи. Цей курінь дістав був зараз приказ зробити рано 25. травня протинаступ на Дідущиці і Малі. Але перед самим протинаступом дістав його командант новий приказ, такого змісту: Протинаступу робити не треба, бо саме тепер прийшов наказ, що група відступає на Галич; однак, щоби уможливити відворот, займе ще група становища на північний захід від Калуш¹²⁾.

Ще перед наступом поляків на III/24. курінь пор. Бізанца відвідали команду „Групи Гофмана“ два державні секретарі: Др. Бурачинський, Д. С. Судівництва й Др. Макух, Д. С. Внутрішніх Справ, в товаристві команданта 8. Самбірської Бригади, полк. Кравса. Та як тільки вони відіхали, прийшла до команди групи відомість, що фронт групи, на відтинку III/24. куреня, заломився. Тоді команда групи подалася до села Тростянець; тут долучив до групи пор. Струць з останками свого IV. куреня У. С. С., що був розбитий 15. травня в Рудеччині коло Мальованки¹³⁾.

¹¹⁾ На основі рукописів п. П. Кривонюсюка й о. д-ра П. Вергуна.

¹²⁾ На основі рукопису о. д-ра Вергуна й відомостей автора.

¹³⁾ На основі рукопису о. д-ра Вергуна й власних спостережень автора.

Польські частини дійшли 24. травня до такої лінії: 3. дивізія легіон. по Тяпче — Підбереж — Дідущиці, 4. дивізія по Ляховичі Зарічні — Дубрівка, група Єнджеєвського заняла узгір'я на схід здовж Білого Потока й Миколаїв — Куровичі, група Мінкевича Красне. Польське Нач. Довудзтво наказало Галерови повернути з дороги відділи Бабяньського назад на Волинь а то в тій цілі, щоби змінили 1. галерівську дивізію, яку рівнож хотіло відіслати на протинімецький фронт.

22. Катастрофа „Групи Гофмана“ коло Калуша; перехід її на лівий беріг Дністра. 25. травня наказала команда „Групи Гофмана“ остаточно відворот з-над Свічі на лінію ріки Лімниці коло Калуша. III/24. курінь пор. Бізанца відступав через Болахів, Завадку, Верхню й Мостище та прибув до села Копанки, де обсадив річку Савку. Інші курені групи обсадили Калуш (курінь сот. Станіміра й пор. Тарнавського), Пійло (курінь пор. Підгірного?), Тужилів (курінь сот. Коробейка) і Берлоги (курінь пор. Струця). Батерії заняли становища в районі: Підмихайле — Новиця. Команда групи в Підмихайлю¹⁴).

Польські війська осягнули 25. V. таку лінію: В групі ген. Івашкевича, на полудне від Дністра, 4 дивізія дійшла по Монастирець — Верхня — Завадка, а 3. дивізія легіон. по Долину й Мізунь Старий над горішною Свічою. Станіславів заняла місцева П. О. В. (Польська Організація Войскова), захопила там кільканадцять гармат і 20 скорострільів та навязала в Отинії лучбу з румунськими військами, що попереднього дня, се є 24. V., перейшли границю Галичини. В центрі фронту група Єнджеєвського посунулася незначно вперед по Серники — Оришківці на правім крилі й по Бортків — Вільшаницю — Словіту — Унів і узгір'я Птах на схід від Перемишлян, на своїм лівім крилі. Над Дністром, в напрямі на Бурштин посувався відділ полк. Бойнара. Галер відіслав відділи Бабяньського на Волинь, наказав йому обняти команду цілої групи від ген. Одрі й змінити 1. галерівську дивізію, що мала відійти на захід. Внаслідок зменшення сил, обмежив Галер цілу офензиву в районі на північ від Дністра по лінію: Гнила Липа — Вільшаниця — Скварява — Ожидів — лінія Стіру. Тільки частинам на полудне від Дністра наказав як найбільший поспіх, щоби як найскорше получилися з Румунами.

Цього 25. травня вислав президент Мірової Конференції (Вільзон) радіотелеграфічну депешу з Парижа до польського уряду, в якій каже, що не хоче вірити в те, що мимо приречення, зложеного Галером, його війська все таки вжито до операцій у Східній Галичині.

Слідуючого дня, це є 26. травня, ситуація українських військ на полудне від Дністра значно погіршилася, а навіть стала катастрофальною. Поль-

ські відділи безупинно натискали на 2. Бригаду, яка щораз дальше відступала, а тому й курені „Ірупи Гофмана“ мусіли рівнож відступати, без бою. III/24. курінь пор. Бізанца відійшов через Підгірки та обсадив міст на Лімниці між Калушем а Вістовою. Куди відступали інші курені групи, не знаємо. Але був приказ, що з огляду на упадок Станіславова й виступ румунів, група відступить через Галич за Дністер; відворот мав розпочатися з лівого крила. Тимчасом це було тяжко перевести, бо поляки заняли Копанку а з Мостищ і Кропивника напірали на Калуш. Курені Станіміра й Тарнавського відступили з Калуша без втрат. А інші курені групи попали в страшну паніку. Причина цього мала бути така: Ще ті курені не всіли відіслати обозів, як від сторони Калуша побачили польських їздців; тоді все стало втікати, залишаючи обози й навіть оружжя. Втікали зразу на Станіславів, але коли дещо опам'яталися, завернули на Галич. Остаточно всі частини „Групи Гофмана“ перейшли ніччю з 26. на 27. травня на лівий беріг Дністра через міст у Галичі, зробивши дорогу з Калуша через Вістову, Боднарів і Комарів та заночували напроти Галича в селах: Тустань, Семиківці й Межигірці; артилерія групи примістилася в Устю Зеленім і Петриліві. Курені, що попали в паніку, мали великі втрати. Найбільше потерпів курінь Коробейка, що втратив багато людей, всі скоростріли, весь обоз і кухні. Також великі втрати мав IV. курінь У. С. С. пор. Струця й III/24. курінь пор. Бізанца, якого стан змалів до 90 стрільців і кількох старшин. Курінь пор. Підгірного втратив тоді 1 набірний віз з харчами¹⁵).

Причина тієї паніки була, здається, безпідставна. Цих кількох польських кавалеристів, що появилася від сторони Калуша, це була або стежа, або слабкий летючий відділ 4. дивізії, який можна було легко прогнати. Сама ж 4. дивізія посунулася тільки незначно вперед до лінії Гуменів — Негівці — Перекося — Протеси — Цвітова, а 3. дивізія легіон. дійшла була до ріки Чечви. (Hupert: „Zajęcie...“ 73).

На інших відтинках фронту ситуація представлялася так. Румуни (їх 8. дивізія) заняли Коломию та дійшли до лінії Незвиська (над Дністром) — Отинія — Надвірна. Польський відділ, що заняв був Турку над Стрієм, обсадив пограниччя Галичини між Сянками а Лавочним. А в центрі фронту група Єнджеєвського посунулася по лінію: Перемишляни — Ганачів — Глин'яни — Балучин. (Hupert: „Zajęcie...“ 73).

Щоби утруднити польським військам похід, 2/III. саперська сотня, приділена по відступі з-під Львова до 2. Коломийської Бригади от. Тінкля, висадила 26. V. кілька малих мостів на Лімниці, 27. V. залізнодорожний міст коло Єзуполя (на Дністрі), а о 23. годині цьогож дня й міст на Дністрі

¹⁴ На основі рукописів о. д-ра П. Вергуна й п. Кривоносока та записок бл. п. сот. Омеляна Бранднера.

¹⁵ На основі рукописів о. д-ра П. Вергуна, п. П. Кривоносока й записок бл. п. сот. Ом. Бранднера.

в Галичі. Знищення мостів було дуже ґрунтовне¹⁶⁾.

23. Обсада панцирного поїзду ч. 2. Обсада панцирника ч. 2, що свій провізоричний поїзд, по забранню скоростріль, запалила й пустила на станцію Дрогобич, (диви 7—8. число „Літопису Ч. К.“, стор. 33) подалася була на Стрий а звідси відїхала поїздом до Станиславова, де знов дістала провізоричний панцирник з російською гарматою. Ним виїхала до Долини, бо фронт був тоді над Свічою. По проломанню фронту поляками, відступив панцирник на Калущ, де був, як вже згадано в передпопереднім числі (стор. 21), великий склад муніції, про який здається всі українські команди забули. Чет. Верхола підпалив цей склад, бо забрати хочби дещо з него не було сили, а польські відділи наближалися дуже скоро. Звідси поїхав панцирник на станцію Тязів (коло Станиславова). Дальше вже не міг їхати, бо цілий шлях аж до Станиславова був затарасований поїздами з різним майном, оружжям, муніцією, одягами, упряжжю і т. д. Сі потяги були вже без жадної обслуги; тільки кількох ранених і хорих находилося в них. В машинах ще догасав огонь. Обсада панцирника зрозуміла, що це все напевно дістанеться противникови, тому наказала селянам забрати хорих і ранених на підводи й завезти до сусідних сіл та розібрати з цього майна на поїздах скільки зможуть; решту старалася знищити. З цього затарасованого шляху панцирник вже не міг виїхати. Тому обсада знищила його а сама подалася лішки до Галича, а звідси під Нижнів, де були частини „Групи Гофмана“. Тут приділено всіх до піхотних частин¹⁷⁾.

24. Здовж лівого берега Дністра. В слїдуючих двох днях, це є 27 і 28. V. подалися частини „Групи Гофмана“ здовж Дністра в напрямі Золотої Липи та заняли такі становища: II. курїнь Стані-

¹⁶⁾ Диви: Сот. У. Г. А. Ярій Р.: „День слави в історії наших саперів. (Витяг із воєнного дневника 2./III. сап. сотні)“, в календарі „Черв. Калини“ на 1925. р., стор. 93—95.

¹⁷⁾ На основі дуже точних інформацій п. Омеляна Верхоли.

міра Довге й Усте Зелене, I. кур. Тарнавського Луку й беріг Дністра до Петрилова, III/24. кур. Бізанца Петрилів. Три прочі розбиті курені, а це Коробейка, Підгірного й Струця, збиралися в Устю Зеленим. Тут прийшов ще курїнь пор. Панькова, що залишився як резерва 8. Самбірської Бригади. Батерії групи рівнож в районі Усте Зелене — Петрилів, команда групи в Устю Зеленим. Завданням групи була охорона лівого берега Дністра. Тому команда видала приказ зібрати всі човни й пороми та взяти їх в охорону. В цьому районі частини дещо відпочали та реорганізувалися; рівнож виловлювали дезертирів. III/24. курїнь приділив до своїх сотень 75 дезертирів зі самого Петрилова¹⁸⁾.

30. V. відступили на приказ частини „Групи Гофмана“ без бою над Золоту Липу та заняли такі становища: I. кур. пор. Тарнавського Нижнів, III/24. кур. пор. Бізанца Бобрівники й Ляцьке, II. кур. сот. Станімира Лазарівку, курїнь пор. Панькова Нисколизи. Дальше на право лучила 2. Бригада. Батерії групи в районі Нижнева. Команда групи в Комарівці. „Група Сіяка“ зложена з інтелігентів і учеників, що стояла дотепер перед Нижневом, уступила цього дня під напором на лівий беріг Дністра. „Група Гофмана“ перебула на занятих становищах 3¹/₂ дня. Противник не показувався, тільки його артилерія час до часу стріляла. Міст на Дністрі під Нижневом знищила „Група Сіяка“¹⁹⁾.

1. червня батерії групи сильно острілювали Нижнів, зглядно костел, бо попередного дня через телефонічний підслух довідалися, що в неділю 1. VI. о 9. год. підуть польські відділи на Богослуження²⁰⁾.

2. VI. відступила „Група Гофмана“ на лінію ріки Стрипи, а 6. VI. за лінію потоку Джурина. (Про це буде мова в IV. части Історії 8-ої Гал. Бригади).

¹⁸⁾ На основі рукописів о. д-ра П. Вергуна, п. Кривоносюка та записок бл. п. сот. Ом. Бранднера.

¹⁹⁾ На основі рукописів о. д-ра П. Вергуна, п. Кривоносюка та записок бл. п. сот. Ом. Бранднера.

²⁰⁾ На основі записок бл. п. сот. Ом. Бранднера.

БІБЛІОГРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

I. III

Протест Холмського Виконавчого Комітету. „Розвага“. Фрайштадт 1918. 4^о, ч. 26, ст. 4—5.

Проти польської протиукраїнської роботи.

Протести проти розстрілу Богданівців у ніч св. Пантелеймона. „Вістник Союзу Визв. України“. Відень 1917. 4^о, ч. 40 (170), ст. 639; ч. 41 (171), ст. 654—655.

Проти Центральної Української Ради та творення українського війська. „Вістник Союзу Визв. України“. Відень 1917. 4^о, ч. 32 (162), ст. 499.

Про українські повстання. Соколовський і сусідні групи. Камянець Подільський. 1919. 16^о, ст. 16, ціна 5 р. Вид. Бібл. „Стрільця“ ч. 6.

Про успіх на фронті Республіканської Армії. Плякат ч. 36. Вид. Міністерства Праці і Інформацій.

Прэф. Іван Боберський. „Соکیلські Вісти“. Львів 1933. 4^о, ч. 5, ст. 2—3.

Біографічний нарис з порт.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

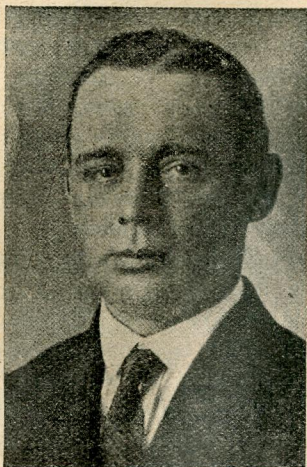
Вже розпочали ми працю над зібранням матеріалу для „ПРОПАМ'ЯТНОЇ КНИГИ У. Г. А.“.

Пригадуємо наш поклик що його поміщено в „ЛІТОПИСІ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ ч. 11.

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

† МИХАЙЛО ДАЦКІВ

четар У. Г. А., помер 16. IX. 1935 в Берліні.

Зійшов в могилу ще один з тих, які держали до 1920 р. жовто-блакитний прапор, які несли його від Перемишля — Львова, через лани Галичини аж у престольний Київ а потім розсіялися з Чотирокутника Смерти по білому світі, щоб ждати — нового Воскресного Дня.

Михайло Дацків народився 28 травня 1887. р. в с. Вінняві, Львівського повіту. У Львові покінчив гімназію і теологію. В часі світової війни служив в австрійській армії а від 1. XI 1918 р. в УГА а са-

ме в 7-мій Бригаді, де сповняв обовязки найперше ком. чети а потім старшини для доручень. В цьому характері їздив він в листопаді 1919 р. до „русских“ союзників. Тодішні його вражіння списані в статті: Як звязковий старшина у Деникінців („Літопис Червон. Калини 1933. X.“). В 1920 р. в складі Бригади ген. Кравса перейшов на Закарп. Україну.

В 1923 р. виїхав Дацків до Німеччини. По кількомісячному побуті в Мінхені, перенісся до Східних Прус а в 1925 р. на стало до Берліна, щоб там працювати в різних українських організаціях. Невідрадні відносини еміграції і підшепти різних злих духів мало не зіпхнули Покійного в один час на шлях духової капітуляції і зневіри. Та пройнятий ще з дитячих літ патріотизмом, Дацків завернув з дороги розпуки і помер вірний національній ідеї.

По Небіщикові залишилася цінна спадщина — його Дневник, в якому представлено долю Бригади Кравса аж до її інтернування чехословацькою владою.

Подав **О. Думін.**

АДМІНІСТРАЦІЯ просить П. Т. Передплатників вирівнати обовязково передплату до кінця 1935 р. Залягаючим передплатникам висилає Адміністрація поштові інкасові доручення з рахунком залеглости та просить їх викупити.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VII. річник / Число 12. / Грудень 1935.

ЗМІСТ:

Піхотинець О. Ольжич	2	Піднесення українського прапору на ескадренному міноносці „Завидний“ Чорноморської Фльоти	15
За легенду 29-го квітня Г. С.	2	С. Шрамченко	15
Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди Евген Яворівський	4	Полевий Лазарет ІХ. Бригади Д-р Н. Б.	17
16 місяців у рядах київських Січових Стрільців Іван Вислоцький	9	Історія 8-ої Галицької Бригади Д-р Іван Карпинець	19
Перша орхестра У. С. С. М. Гайворонський	12	Бібліографія	23
		Від видавицтва	23
		Посмертні згадки	24
		Адміністрація	24

Літопис „Червоної Калини”

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

Річник VII. 1935 (I—XII).

З М І С Т:

СПОМИНИ

	ч.	ст.
М. Горбовий: Встановлювання української влади	I.	8
Ф. Мелешко: Нестор Махно та його анархія	I.	10
” ” ” ” ” ”	II.	12
” ” ” ” ” ”	III.	9
М. Матіїв-Мельник: В обличчі смерті	I.	18
” ” ” ” ” ”	II.	18
М. Островерха: В тифозній горячці	II.	2
Др. В. Пастущин: Ще дещо про Вольфсберг	II.	15
Др. І. Романків: Культурно-освітня праця У. С. С. на Волині	III.	12
Ст. Глушко: Сотник Клим Гутковський	IV.	11
Леся Кривіцька: Один вечір на позиції	V.	2
Пилип Сухорський: Мої завваги	V.	3
Осип Мікула: Державні залізниці З. О. У. Н. Р.	V.	4
Василь Ярбій: У колі смерті	V.	5
Олекс. Миколаєвич: З мотикою на сонце	V.	9
” ” ” ” ” ”	VI.	13
Б. Ч.: Геройська боротьба і лицарська смерть чет. Ю. Мельника	VI.	7
С. Гайдучок: З минулих днів	VI.	11
Я. Гриневич: З XIV-гою бригадою на Великій Україні	VII—VIII.	2
І. Вислоцький: 16 місяців у рядах Київських Січових Стрільців	VII—VIII.	29
” ” ” ” ” ”	IX.	14
” ” ” ” ” ”	VII—VIII.	11
” ” ” ” ” ”	X.	6
” ” ” ” ” ”	XI.	20
” ” ” ” ” ”	XII.	9
Сидір Ярославич: Як ми ставали більшовиками	IX.	3
Борис Монкевич: Оборона Катеринослава	IX.	5
Степан Лисак: Син Закарпаття	IX.	12
Ярич-Запільський: У більшовицькій чрезувайці	X.	17
” ” ” ” ” ”	XI.	16
Ф. Коковський: Могила невідомого героя	XI.	5
Лука Семчук: Бій за Велику і Малу Вишеньку	XI.	4
Роман Лисович: Передлистопадкові дні 1918 у Стрию	XI.	15
Ф. Коковський: Смерть ст. дес. Чолача	XI.	19

ІСТОРИЧНІ НАРИСИ

Др. М. Андрусак: Михайло Грушевський	I.	2
Микола Угрин Безгрішний: Кіш У. С. С.	I.	5
М. Р.: Похорони Богдана Хмельницького	I.	22

	ч.	ст.
М. Гнатишак: Замітки до державних грошей України	II.	5
О. Думін: Табор окремого загону С. С. в Білій Церкві	III.	2
І. Іванець: Стрілецька карикатура	III.	5
Др. М. Андрусак: Думки Грушевського про потребу української армії	III.	7
Св. Шрамченко: На синьому Чорному Морі в р. р. 1917—1919	III.	13
Ф. Коковський-Богаєць: В Тухолі	III.	19
Др. І. Карпинець: Історія 8. Галицької Бригади	III.	21
” ” ” ” ” ”	IV.	17
” ” ” ” ” ”	V.	18
” ” ” ” ” ”	VI.	18
” ” ” ” ” ”	VII—VIII.	34
” ” ” ” ” ”	X.	19
” ” ” ” ” ”	XII.	19
Ст. Гайдучок: Цифри оповідають про У. С. С.	IV.	5
Ф. Коковський: Листопадкові дні в Полонній	V.	13
Ф. Дудко: Могила гетьмана І. Мазепи	V.	15
Св. Шрамченко: Українські морські міністри і кермуючі морським відомством	VI.	2
Гриць Гладкий: Січові Стрільці (С. С.)	VI.	4
Теоділь Коструба: Станислав Мрозовицький-Мрозенко	VII—VIII.	15
С. Федорсв: Як розкозачували бужське війсьсько	VII—VIII.	25
Др. В. Пастущин: Український табор сиріт і старців у Святобожичях	IX.	9
” ” ” ” ” ”	X.	13
” ” ” ” ” ”	XI.	16
” ” ” ” ” ”	XI.	13
Теоділь Коструба: Іван Халдиевич	XI.	13
В. Січинський: Баталістика в українському граверстві	X.	4
В. Січинський: Новоселиця на Самарі — запорізьське місто	XI.	7

ВІРШІ ТА ОПОВІДАННЯ

А. Курдидик: Залізні колядники (вірш)	I.	2
А. Курдидик: Сніг (вірш)	II.	2
А. Курдидик: Дівчина з червоним хрестом (вірш)	III.	2
Ів. Чернява: Вашим тіням (вірш)	IV.	2
Василь Гірний: Березневе повітря	IV.	3
Т. Ганко: Дороги	IV.	4
Б. Нижанківський: Гренадир	IV.	6

	ч.	ст.
В. Юрченко: Стрілецькі маки	IV.	7
А. Курдидик: Поема про стрілецьку шапку	IV.	9
В. Тесар: Стрілецькі псалми	IV.	10
Василь Ткачук: Тато й одинак	IV.	13
Яр. Курдидик: Фрагменти	IV.	20
Зенон Гарнавський: Собака стрільця Артура Коса	IV.	21
Ф. Невестюк: У пам'яті минуле — мов на яві (в.)	V.	2
Яр. Курдидик: Вояцьке кохання	VI.	2
А. Курдидик: Прорив	VII—VIII.	2
А. Курдидик: Осінь 1917	IX.	2
О. Удовиченко: Козак Сергій Кравченко	IX.	18
Василь Пачовський: Мати	X.	2
І. Т.: Артилерійський гудзик	X.	11
А. Курдидик: Вперше	XI.	2
О. Ольжич: Піхотинець	XII.	2

РЕЖИСЕРІЇ І ЗАМІТКИ

І. Іванець: Вистава стрілецький памяток	I.	3
Р. Лисович: Ювілейна академія у Стрию	II.	10
Дмитро Паліїв: Зимовий похід	VI.	3
" " " "	VII—VIII.	7
І.: Найбільша бібліотека війни	IX.	8
М. Горбовий: Переглядаючи Альбом У. С. С.	X.	2
Іван Чепига: Станіславів — столиця З. О. У. Н. Р. і У. Н. Р.	X.	8
М. Горбовий: Про пєси зі стрілецького життя	XI.	6
М. Горбовий: Про пєси зі стрілецького життя	X.	6

МАТЕРІЯЛИ І ДОКУМЕНТИ

Т. К.: З листопадових днів у Чорткові	I.	14
С. Г.: З документів великих днів на Белзщині	V.	14

	ч.	ст.
М. С.: Махно та його військо	VI.	16
С. Г.: Втрапи Белзщини у визвольній війні	VII—VIII.	17

БІБЛІОГРАФІЯ

І. Ш.: Список жерел до історії української визвольної війни 1914—1921 р. р.	II.	21
" " " " " "	IV.	22
" " " " " "	V.	22
" " " " " "	VI.	22
" " " " " "	VII—VIII.	38
" " " " " "	IX.	23
" " " " " "	XI.	23
" " " " " "	XII.	23

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Ген. М. О. Пржевальський	V.	21
хор. Нестор Тотоекул	IX.	21
хор. Микола Сітницький	IX.	21
стр. Микола Марків	IX.	22
сол. Володимир Тотоекул	IX.	22
о. Зиновій Кузьма ст. У. Г. А.	X.	23
Осип Марків	XI.	22
Михайло Дацків	XII.	24

РІЖНЕ

Ред.: Молоді письменники у 20-ліття виступу У. С. С.	IV.	2
Літ. група „12“: Слово від нас	IV.	2
Ч-кий: Маківка	IX.	2
Листопад — місяць Українських Інвалідів	XI.	2

МС 16 773 / 1935-1-12

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935